

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ЛУГАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА»

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ

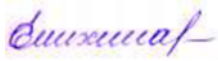
Кафедра розвитку дитини
раннього і дошкільного віку

БАГАЦЬКА ЮЛІЯ ВАЛЕНТИНІВНА

**ФОРМУВАННЯ СЕНСОРНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ
МАРІЇ МОНТЕССОРІ**

**Магістерська робота
за спеціальністю 012 «Дошкільна освіта»**

Особистий підпис – _ Ю.В.Багацька

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук,
доцент М.А.Єпіхіна

Завідувач кафедри – доктор педагогічних наук,
професор С.О. Бадер

Лубни, 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СЕНСОРНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ МАРІЇ МОНТЕССОРІ.....	7
1.1. Формування сенсорних здібностей дітей дошкільного віку як наукова проблема	7
1.2. Особливості методики формування сенсорних здібностей дошкільників за Марією Монтессорі	13
1.3. Аналіз та вплив розвивального середовища на формування сенсорної компетенції дошкільників	20
Висновки до першого розділу.....	37
РОЗДІЛ II. ВИКОРИСТАННЯ ІДЕЙ МАРІЇ МОНТЕССОРІ ЩОДО ФОРМУВАННЯ СЕНСОРНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДОШКІЛЬНИКІВ У СУЧАСНИХ ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	38
2.1. Аналіз показників рівня сенсорного розвитку дітей дошкільного віку.....	34
2.2. Організація та реалізація експериментального дослідження з питань сенсорного розвитку дошкільників.....	42
2.3. Методичні рекомендації для вихователів та батьків у межах досліджуваної тематики.....	75
Висновки до другого розділу	
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	87
ДОДАТКИ	91

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасному суспільстві педагогічна наука висуває високі вимоги до інтелектуального розвитку дітей. Важливим елементом цього процесу є розвиток сенсорних здібностей у дітей дошкільного віку, адже здатність повноцінно сприймати навколишній світ є ключовою для успішного навчання як у закладах дошкільної освіти, так і в школі, а також для подальшої життєвої діяльності. Сенсорний розвиток є основою гармонійного становлення особистості дитини дошкільного віку, оскільки сприйняття навколишнього світу через органи чуття закладає фундамент для подальшого пізнання, інтелектуального та емоційного розвитку. Дитина, яка оволоділа сенсорною культурою, звертатиме увагу, впізнаватиме та виокремлюватиме якості предметів та явищ довкілля, самостійно набуватиме знань, відкриваючи власний внутрішній світ [59].

В умовах сучасного суспільства, яке характеризується зростанням інформаційного навантаження, важливість якісного сенсорного виховання стає ще більш очевидною, адже здатність орієнтуватися в навколишньому середовищі безпосередньо впливає на формування ключових компетентностей дітей.

Марія Монтессорі, видатний педагог і реформатор, розробила унікальну систему сенсорного виховання, яка спрямована на розвиток природної допитливості дитини та її здатності до самостійного пізнання світу. Її підхід є актуальним для сучасної дошкільної освіти, оскільки відповідає принципам особистісно орієнтованого навчання та враховує індивідуальні особливості кожної дитини. Основа методу Монтессорі — це створення певних умов для самовираження та вільного розвитку індивідуальності дитини, її творчих здібностей, зведення до мінімуму явного педагогічного керівництва цим процесом, виключення будь-якого примусу та насильства над дітьми [46].

Попри значну увагу до сенсорного розвитку в педагогіці, питання адаптації та використання ідей Монтесорі в сучасних умовах дошкільної освіти залишається недостатньо дослідженим. Особливо актуальним є вивчення методів і технологій, які сприяють інтеграції сенсорного виховання у навчально-виховний процес сучасних дошкільних закладів, а також оцінка їхньої ефективності. Отже, дослідження проблем формування сенсорних здібностей дітей дошкільного віку в контексті педагогічних ідей Марії Монтесорі має значущість як для теоретичної педагогіки, так і для практики сучасної дошкільної освіти. Це дослідження дозволяє вдосконалити існуючі методи виховання, забезпечуючи повноцінний розвиток дитини в умовах сучасного світу.

Сучасну теоретичну основу сенсорного виховання заклали такі видатні науковці, як Ж.-О. Декролі, М. Монтесорі, Ф. Фребель, С. Русова, Н. Сакуліна, Є. Тихеева, О. Усова та інші. Вони підкреслювали, що сенсорне виховання, яке забезпечує гармонійний сенсорний розвиток, є важливою складовою формування дитини в ранньому та дошкільному віці [5].

Аналіз вітчизняної психолого-педагогічної літератури з питань сенсорного розвитку дошкільників, проведений на основі праць вітчизняних дослідників, дозволяє виокремити декілька ключових напрямів дослідження:

- *теоретичне обґрунтування сенсорного розвитку як важливої складової дошкільної освіти (Н. Гавриш, К. Крутій).* Дослідниці розглядають сутність сенсорного розвитку, його значення для становлення особистості дитини дошкільного віку, а також зв'язок із загальним інтелектуальним і пізнавальним розвитком [35], [36], [37], [38];

- *розробка методик та технологій сенсорного розвитку (В. Бондар, А. Ільченко, О. Шевчук).* Наукові розробки дослідників зосереджені на створенні та впровадженні інтерактивних ігор та вправ для розвитку сприйняття, уваги та мислення дітей [12];

- *впровадження ідей Марії Монтесорі в українську дошкільну освіту (Б. Жебровський, В. Кушнір, Т. Мостова, Н. Рижова).* Дослідники аналізують

адаптацію методики Монтесорі в умовах українських дошкільних закладів, зокрема акцентуючи увагу на сенсорному розвитку через спеціально розроблене середовище та матеріали [24], [25], [40];

- *психологічні аспекти сенсорного розвитку* (Н. Лисенко, А. Павлик, Н. Сухоніна). У даному контексті досліджуються особливості сенсорного сприйняття у дітей дошкільного віку, а також їхній вплив на розвиток емоційного інтелекту та когнітивних процесів;

- *зв'язок сенсорного розвитку з готовністю до навчання в школі* (І. Барбашова, С. Біла). Роботи висвітлюють роль сенсорного розвитку у формуванні навчальної діяльності, зокрема у підготовці до опанування письма, читання та математики [8], [9].

Отже, студіювання психолого-педагогічної літератури щодо визначеної проблеми показав, що сенсорний розвиток дошкільників є багатоаспектним процесом, що вимагає комплексного підходу. Результати досліджень свідчать про необхідність впровадження інноваційних методик, адаптованих до сучасних умов української дошкільної освіти, для забезпечення повноцінного розвитку кожної дитини.

Відзначимо, що пізнання світу починається зі сприйняття предметів і явищ навколишньої дійсності. Інші форми пізнавальної діяльності – запам'ятовування, мислення, уява – базуються на образах, отриманих через сприйняття, і є результатом їхньої обробки. Таким чином, повноцінне сприйняття виступає необхідною умовою нормального інтелектуального розвитку.

У дошкільному навчальному закладі діти засвоюють основи малювання, ліплення, конструювання, знайомляться з явищами природи, опановують початкові знання з математики та грамоти. Ці види діяльності потребують систематичної уваги до зовнішніх характеристик предметів, їхнього аналізу та використання. Без постійної орієнтації у зовнішніх властивостях об'єктів неможливо сформулювати чіткі уявлення про явища природи, зокрема їхні сезонні зміни. Формування математичних уявлень

включає ознайомлення з геометричними формами, їх різновидами, а також порівняння об'єктів за розміром. Опанування грамоти залежить від розвитку фонематичного слуху – здатності точно розрізняти звуки мовлення – та зорового сприйняття окреслення букв .

Готовність дитини до навчання у школі значною мірою визначається рівнем її сенсорного розвитку. Дослідження свідчать, що багато труднощів, з якими стикаються першокласники, спричинені недостатньою точністю та гнучкістю сприйняття. Це проявляється у спотвореннях під час написання букв, створення малюнків, виготовлення виробів на уроках трудового навчання. Деякі діти не можуть відтворити зразки рухів на заняттях з фізичної культури. Отже, сучасний освітній простір вимагає вибору психологічних методик, що мають особистісно зорієнтовану спрямованість, а також здатних задовольнити всі запити держави щодо розвитку дитини дошкільного віку. Таку вимогу відбито в теорії вільного виховання, яка передбачає забезпечення емоційного добробуту через особистісно орієнтований підхід до кожної дитини, тобто шанобливе ставлення до неї, її почуттів і потреб [26].

Водночас низький рівень сенсорного розвитку не лише ускладнює навчальний процес, а й обмежує потенціал творчої діяльності у майбутньому. Сенсорні здібності відіграють ключову роль у професіях, пов'язаних із мистецтвом, дизайном, архітектурою, конструюванням, оскільки забезпечують точність сприйняття та передачі нюансів форми, кольору, звуку. Основи таких здібностей закладаються у ранньому дитинстві через сенсорний розвиток.

Значущість сенсорного розвитку для майбутнього життя дитини ставить перед педагогічною наукою і практикою завдання розроблення ефективних методів сенсорного виховання у дошкільному закладі. Основним напрямом сенсорного виховання є формування у дітей сенсорної культури – здатності орієнтуватися у різноманітності зовнішніх характеристик об'єктів та явищ. Як зазначають В. Бутенко та Д. Літуча, сенсорне виховання,

спрямоване на формування повноцінного сприймання навколишньої дійсності, визнано основою пізнання світу, першим щаблем якого є чуттєвий досвід. Успішність розумового, естетичного та морального виховання значною мірою залежить від рівня сенсорного розвитку дітей раннього віку, тобто наскільки дитина чує, бачить, відчуває навколишнє [14].

Діти стикаються з безліччю форм, кольорів та інших властивостей предметів: іграшок, побутових речей, творів мистецтва – музики, живопису, скульптури. Проте стихійне засвоєння цих елементів без цілеспрямованого педагогічного керівництва часто є поверховим і неповноцінним. У цьому контексті сенсорне виховання відіграє важливу роль, забезпечуючи систематичне ознайомлення дітей із сенсорною культурою людства.

Особливе значення у сенсорному вихованні надається формуванню уявлень про сенсорні еталони – загальноприйняті зразки зовнішніх характеристик предметів, які стають базою для подальшого розвитку дитини. Таким чином, сенсорний розвиток є основою гармонійного становлення особистості, сприяючи успішній адаптації дитини до життя та її творчій самореалізації.

З огляду на визначену актуальність ми визначили тему нашого дослідження: **«Формування сенсорних здібностей дітей дошкільного віку в контексті педагогічних ідей Марії Монтесорі».**

Об’єкт дослідження: процес сенсорного розвитку дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження: формування сенсорних здібностей дітей дошкільного віку на основі використання дидактичного матеріалу Марії Монтесорі.

Мета дослідження: обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови формування сенсорних здібностей дітей дошкільного віку через використання дидактичного матеріалу Марії Монтесорі, визначити ефективність цієї методики та розробити практичні рекомендації для вихователів і батьків.

Завдання дослідження:

1. Вивчити сутність сенсорних здібностей дітей дошкільного віку як науково-педагогічної проблеми.
2. Дослідити педагогічні ідеї Марії Монтессорі щодо формування сенсорних здібностей дітей.
3. Проаналізувати роль розвивального середовища у формуванні сенсорно-пізнавальної компетенції дошкільників.
4. Провести аналіз початкового рівня сенсорного розвитку дітей дошкільного віку.
5. Організувати і провести експериментальне дослідження впливу дидактичного матеріалу Марії Монтессорі на сенсорний розвиток дітей.
6. Розробити методичні рекомендації для вихователів і батьків щодо використання педагогічних ідей Монтессорі для формування сенсорних здібностей дітей дошкільного віку.

Методи дослідження:

- *теоретичні*: аналіз та систематизація наукової літератури для характеристики ступеня розробленості проблеми формування сенсорних здібностей дітей дошкільного віку у педагогічній спадщині Марії Монтессорі;
- *емпіричні*: спостереження, анкетування, тестування вихователів для виявлення сучасного стану роботи ЗДО, що працюють за методикою М. Монтессорі;
- *методи математичної статистики* – для визначення статистичної значущості отриманих у ході експерименту результатів.

Практичне значення дослідження полягає в розробці методичних рекомендацій вихователям щодо розвитку сенсорних здібностей дітей дошкільного віку за методикою М. Монтессорі. Зміст і результати експериментального дослідження можуть бути використані вихователями ЗДО різних типів.

Структура роботи: складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел

(70 найменувань), 14 додатків. Загальний обсяг магістерської роботи становить 106 сторінок. Роботу доповнюють 5 таблиць.

База дослідження: Комунальний заклад дошкільної освіти №331 Дніпровської міської ради.

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СЕНСОРНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ МАРІЇ МОНТЕССОРІ

1.1. Формування сенсорних здібностей дітей дошкільного віку як наукова проблема.

Однією з основних проблем сьогодення є створення умов для своєчасного повноцінного фізичного, психічного й духовного розвитку кожної дитини, формування її життєвих компетентностей. У зв'язку із цим одне з головних завдань педагога полягає в тому, щоб створити умови для самостійного розвитку дитини, прояву її особистісного потенціалу. Базовий компонент дошкільної освіти [7], Методичні рекомендації до оновленого Базового компонента дошкільної освіти [43], Базова програма розвитку дітей дошкільного віку «Я у світі» [70] виокремлюють сенсорний розвиток як базову основу формування всіх ключових компетентностей дитини дошкільного віку.

Наукові дослідження у сфері сенсорного виховання розпочалися наприкінці XIX — початку XX століття, коли з'явилися перші ґрунтовні теоретичні та практичні напрацювання у цій галузі. Видатні зарубіжні педагоги, такі як Ж.-О. Декролі, М. Монтессорі та Ф. Фребель, зробили вагомий внесок у розвиток сенсорного виховання. Ж.-О. Декролі акцентував увагу на ролі сенсорного досвіду у формуванні інтелектуальної діяльності дитини та розробив методику навчання, що спиралася на природну цікавість дітей до довкілля [49, с. 52]. М. Монтессорі запропонувала систему розвивальних матеріалів, які стимулювали сенсорне сприйняття, сприяли розвитку самостійності та навичок саморегуляції [22]. Ф. Фребель, автор концепції дитячих садків, розробив дидактичні матеріали, які допомагали дітям пізнавати властивості предметів через гру та експерименти [41].

У вітчизняній педагогіці та психології також було закладено ґрунтовні основи сенсорного виховання. С. Русова, засновниця української дошкільної педагогіки, наголошувала на важливості гармонійного розвитку органів чуттів у ранньому віці. Вона підкреслювала роль сенсорного виховання у підготовці дитини до активного навчання та життя у суспільстві [57]. О. Запорожець вивчав механізми сенсорного сприйняття і зазначав, що сенсорний розвиток є основою для формування мисленнєвих процесів [28, с. 82]. Н. Сакуліна зосередила свою увагу на розробці методик сенсорного виховання у контексті дитячої гри, а Є. Тихєєва створила систематизовані підходи до сенсорного навчання в умовах дошкільних закладів [67, с. 57].

Ці вчені розглядали сенсорне виховання як невід'ємну складову загального розвитку дитини, що базується на активному залученні її до пізнавальної діяльності через гру, спостереження, практичні дії з об'єктами та експериментування. Їхні ідеї стали основою сучасних підходів до сенсорного розвитку та вплинули на педагогічну практику в усьому світі.

У сучасному науковому освітньому просторі сенсорний розвиток є ключовим аспектом загального розвитку дитини дошкільного віку, що охоплює вдосконалення здатності до сприймання навколишнього світу та формування уявлень про його властивості. Саме цей процес визначає якість первинного досвіду дитини, слугує основою для розвитку розумової діяльності, мовлення, творчого мислення та соціальних навичок. Завдяки розвитку сенсорних здібностей дитина отримує можливість глибше розуміти світ, орієнтуватися в ньому та ефективно взаємодіяти з об'єктами довкілля [15, с. 134].

На ранніх етапах життя органи чуттів є головними інструментами, за допомогою яких дитина отримує інформацію про навколишнє середовище. Це робить сенсорне виховання важливим завданням дошкільної педагогіки, адже від якості сприйняття залежить здатність дитини аналізувати, порівнювати, класифікувати та узагальнювати інформацію. Сенсорне виховання сприяє формуванню у дітей сенсорних еталонів, які полегшують

їхнє сприйняття, забезпечуючи точність і повноту отримуваних знань про світ.

Однак сучасний стан дошкільної освіти демонструє потребу в переосмисленні підходів до сенсорного виховання. В умовах швидкого розвитку технологій, зміни освітніх стандартів і підвищення вимог до якості педагогічного процесу необхідно створювати інноваційні методики, які враховують індивідуальні особливості розвитку кожної дитини. Пошук ефективних способів організації сенсорного навчання стає одним із найважливіших завдань для педагогів і науковців [9, с. 47.].

Крім того, актуальність наукового аналізу цієї проблеми зумовлена необхідністю інтеграції сучасних наукових знань у практику дошкільної освіти. Важливо не лише забезпечити дітей сенсорними матеріалами, але й навчити їх активно використовувати ці інструменти для пізнання світу. Це передбачає системну підготовку вихователів, які здатні забезпечити якісне сенсорне виховання, і створення насиченого предметно-розвивального середовища, яке стимулює пізнавальну активність дітей. Таким чином, сенсорний розвиток стає не лише інструментом, але й передумовою всебічного розвитку дитини в умовах сучасного світу.

Національна доктрина розвитку освіти в Україні XXI століття та Базовий компонент дошкільної освіти наголошують на важливості розвитку дитини як особистості, здатної засвоювати розмаїття досягнень суспільства та використовувати набуті знання, уміння і навички у самостійній пізнавальній і творчій діяльності. У цьому контексті сенсорне виховання визначається як невід'ємна складова розвитку дитини, що вимагає систематичних і усвідомлених дій з боку педагогів. Цю тезу підтверджують наукові та методичні розробки провідних українських дослідників, зокрема І. Барбашова, Т. Денисенко, В. Кошель, Ю. Малікова та інших. Їхні праці містять рекомендації щодо створення насиченого предметно-розвивального середовища, яке сприяє формуванню сенсорних навичок, розвиває здатність дітей до аналізу, порівняння та узагальнення. Такі підходи дозволяють

вихователям забезпечити якісний сенсорний розвиток, що є основою для подальшого інтелектуального та творчого зростання дитини.

Перші три роки життя дитини є періодом найінтенсивнішого фізичного та психічного розвитку. У цей час, за сприятливих умов, у дитини активно формуються різноманітні здібності, зокрема мовлення та рухові навички. Також починається становлення моральних якостей і формування рис характеру. Сенсорний досвід дитини збагачується завдяки дотику, м'язовим відчуттям та зоровому сприйняттю, що дозволяє їй розрізняти величину, форму й колір предметів.

Проте в ранньому віці, як і в періоді немовляти, сприйняття залишається недосконалим. Дитина ще не здатна послідовно досліджувати об'єкт і виділяти всі його особливості. Замість цього вона зосереджується на найбільш помітній ознаці об'єкта, реагуючи на неї, та за її допомогою розпізнає предмет [23].

На другому році життя дитина із задоволенням розглядає картинки та фотографії, не звертаючи уваги на просторове розташування зображених об'єктів. У цьому віці вона однаково добре розпізнає як зафарбовані, так і контурні зображення, а також об'єкти, пофарбовані в незвичні кольори. Це свідчить про те, що кольори ще не набули для дитини значущості як важливий засіб характеристики предметів.

Розвиток предметної діяльності у ранньому віці змушує дитину виокремлювати та враховувати в своїх діях ті сенсорні ознаки об'єктів, які мають практичне значення для виконання завдань. Опанування нових орієнтувальних дій допомагає дитині справлятися із завданнями, що вимагають вибору за зразком, який слугує для неї еталоном. Такі завдання є складнішими порівняно з простим впізнаванням, оскільки вони вимагають усвідомлення того, що різні предмети можуть мати схожі властивості.

Вибір за зразком стає особливо складним, якщо дитині пропонують багато різнорідних об'єктів або предметів із складною формою, пофарбованих у різні кольори та складених із кількох частин. Це ускладнює

орієнтацію та вимагає від дитини зосередженості й уміння співвідносити ознаки об'єктів зі зразком. [33].

Спершу діти навчаються добирати предмети за формою, потім за величиною і лише на наступному етапі – за кольором. Таким чином, нові дії сприймання вони опановують спершу стосовно тих ознак, які є для них більш знайомими та важливими з погляду практичної діяльності. О. Запорожець визначав сенсорний розвиток як процес вдосконалення сприймання дитини та формування уявлень про зовнішні характеристики предметів і явищ, таких як величина, форма, колір, просторове положення, а також запах, смак і звук. Науковець виокремив два основні шляхи засвоєння системи сенсорних еталонів: перцептивний та інтелектуальний. Перцептивний шлях, що базується на безпосередньому сприйманні, став основою для розробки методик сенсорного виховання дітей раннього та молодшого дошкільного віку.

Сучасна педагогічна наука, спираючись на психологічні дослідження, визначає зміст сенсорного виховання як процес збагачення та поглиблення орієнтації дитини в навколишньому світі, починаючи з раннього віку. Окрім спеціального ознайомлення з такими ознаками, як колір, форма та розмір предметів, важливо приділяти увагу розвитку звукового аналізу мовлення, формуванню музичного слуху, удосконаленню м'язово-суглобової чутливості та іншим аспектам сенсорного досвіду [58].

Ці навички відіграють важливу роль у розвитку музичної, образотворчої та трудової діяльності, а також у мовленнєвому спілкуванні. Навчання сенсорних дій інтегрується з різними видами діяльності, що сприяє практичному застосуванню отриманих сенсорних знань і вмінь у повсякденному житті.

Сенсорне виховання також передбачає спеціальну роботу, спрямовану на ознайомлення дітей із сенсорними еталонами та засвоєння способів порівняння характеристик предметів із визначеними зразками, тобто методів обстеження об'єктів. Сучасні науковці приділяють значну увагу проблемам

сенсорного виховання, пропонуючи для дітей раннього віку спеціально організовані заняття.

На початковому етапі така робота зосереджується на формуванні сенсорних уявлень, створенні багатого сенсорного середовища для дитини (зокрема через звукові та зорові стимули, які мають бути різноманітними й достатніми за кількістю), а також на організації перших занять із сенсорного виховання впродовж першого року життя. На наступних етапах проводяться заняття, що включають дидактичні ігри та вправи з використанням спеціальних наочних матеріалів, таких як вкладки, решітки, кольорові палички та дидактичні столики. Ці матеріали сприяють поглибленню сенсорних знань і розвитку практичних навичок у дітей [31].

Подальший розвиток сенсорних здібностей дітей відбувається під час малювання, елементарного конструювання та в повсякденній діяльності. Усвідомлюючи важливість і складність завдань, що стоять перед педагогами, вихователі визначають такі ключові напрями своєї роботи:

- розвиток дрібної моторики рук;
- формування системи сенсорних еталонів;
- розвиток психічних процесів;
- збагачення словникового запасу дітей;
- створення розвивального середовища;
- формування розумових операцій;
- розвиток комунікативних навичок;
- удосконалення координації рухів;
- формування навичок саморегуляції;
- співпраця з батьками та педагогами.

У процес ознайомлення дітей із властивостями об'єктів важливо включати акцент на таких характеристиках, як колір, форма та величина, оскільки їх виокремлення є необхідною умовою для формування повноцінних уявлень про предмети [42].

Спочатку, коли діти ще не володіють загальноприйнятими еталонними уявленнями, виокремлення властивостей відбувається за допомогою співвіднесення властивостей предметів із засвоєними еталонами. Цілеспрямований розвиток сенсорних здібностей проходить такі етапи:

1. Етап формування сенсорних еталонів та стійких, закріплених у мовленні уявлень про кольори, геометричні фігури та співвідношення між величинами кількох предметів.

2. Етап вивчення способів обстеження предметів, а також набуття умінь розрізняти їхню форму, колір та розмір і виконувати щоразу складніші окомірні дії.

3. Етап розвитку аналітичного сприймання: умінь орієнтуватися в поєднанні кольорів, аналізувати форму предметів, виділяти окремі вимірювальні величини [16].

Як і інші галузі педагогіки, сенсорне виховання базується на певних принципах організації. Тематичне планування матеріалу здійснюється на рік і враховує як сезонні явища, так і програму ознайомлення з навколишнім світом. Одним із ключових принципів є послідовність, яка передбачає поступове ускладнення завдань. Робота починається з елементарного групування однорідних предметів за сенсорними характеристиками, а потім переходить до співвіднесення різнорідних об'єктів за величиною, формою та кольором, завершуючись використанням цих ознак у продуктивній діяльності, наприклад, у малюванні чи конструюванні.

Сенсорне виховання під час навчальних занять тісно пов'язане з іншими видами роботи. Основними засобами його реалізації є заняття, міні-заняття, дидактичні ігри та вправи, пошуково-дослідницька діяльність, спостереження, екскурсії та сюжетно-рольові ігри. Послідовність також визначає ознайомлення дітей із сенсорними властивостями: спочатку з очевидними й доступними для дотику характеристиками, такими як форма й величина, а згодом із кольором, який сприймається переважно зором. Цей підхід включає спочатку ознайомлення з яскраво вираженими відмінностями

(наприклад, між круглою та квадратною формами, червоним і синім кольорами), а потім із менш виразними (наприклад, кругла та овальна форма, жовтий і жовтогарячий кольори).

Ще одним важливим принципом є систематичність: робота із сенсорного розвитку має бути регулярною та послідовною. Особливу увагу слід приділяти повторюваності занять, враховуючи швидкий темп розвитку в ранньому дитинстві. Підхід до кожного вікового мікроперіоду має бути диференційованим, а повторювальні заняття – відрізнятися від основних, щоб уникнути механічного запам'ятовування й стимулювати розвиток розумової активності.

У процесі опанування нових орієнтувальних дій сприйняття дитини стає більш детальним, точним і повним. Вона починає сприймати об'єкти з урахуванням їхніх різноманітних властивостей, що сприяє формуванню глибших і точніших уявлень про навколишній світ [54].

Важливо підкреслити, що, визначаючи особливості сенсорного розвитку дітей раннього віку, слід зосередитися на таких аспектах цього періоду:

- формування нового типу зовнішніх орієнтувальних дій, що починаються з примірювання, а згодом переходять до зорового співвіднесення предметів за їх ознаками;

- поява уявлень про властивості предметів;

- засвоєння властивостей об'єктів, яке залежить від їхньої практичної значущості в діяльності дитини;

- розвиток фонематичного слуху, що є основою для спілкування з дорослими та забезпечує сприйняття всіх звуків рідної мови.

Раннє дитинство (до трьох років) є періодом сенсомоторних передеталонів, коли дитина відображає лише окремі властивості предметів, які мають важливе значення для її рухової активності (наприклад, деякі характеристики форми, розмір об'єктів, відстань до них тощо). Усе це підкреслює надзвичайну важливість сенсорного виховання дітей у ранньому

віці. Для ефективного розвитку дитини необхідно максимально враховувати її психофізіологічні особливості та створювати відповідне предметно-ігрове середовище, яке сприятиме гармонійному становленню сенсорних навичок.

Таким чином, сенсорний розвиток є фундаментальною основою загального розвитку дитини дошкільного віку, адже саме завдяки сприйняттю вона отримує перші уявлення про навколишній світ. Формування сенсорних навичок забезпечує не лише фізичний та психічний розвиток, але й створює базу для інтелектуальної, мовленнєвої та творчої діяльності, що є основою для подальшої успішної соціалізації.

Наукові дослідження та педагогічні практики доводять, що сенсорне виховання має інтегруватися з усіма видами діяльності дитини, від пізнавальної до творчої. Воно сприяє розвитку дрібної моторики, системи сенсорних еталонів, мовлення та комунікативних навичок. Особливу роль у цьому процесі відіграють грамотно організовані заняття, дидактичні ігри, спеціально створене предметно-розвивальне середовище, а також залучення батьків до виховного процесу.

Особливо важливо враховувати вікові особливості дітей, поступово ускладнюючи завдання та орієнтуючись на їхні потреби й можливості. Сенсорне виховання у ранньому віці формує здатність до співвіднесення та аналізу, розвиває уявлення про властивості об'єктів, що є передумовою подальшого формування аналітичного мислення та системного підходу до пізнання світу.

Сучасна педагогіка повинна активно інтегрувати новітні досягнення психології та методики в освітній процес, створюючи умови для максимально ефективного сенсорного розвитку дітей. Такий підхід забезпечить формування гармонійно розвиненої особистості, здатної адаптуватися до викликів сучасного світу.

1.2. Особливості методики формування сенсорних здібностей дошкільників Марії Монтессорі

Сенсорний розвиток є ключовим компонентом дошкільного виховання, оскільки саме в ранньому віці закладаються основи для сприйняття, аналізу та класифікації властивостей об'єктів довкілля. Як зазначає О.Сторонська, сенсорний розвиток дитини є важливою передумовою її інтелектуального, емоційного та соціального становлення. У дошкільному віці органи чуття є основними каналами пізнання світу, тому формування сенсорних здібностей потребує системного підходу та цілеспрямованої організації навчального процесу [65].

Марія Монтессорі, одна з найвизначніших реформаторів педагогіки ХХ століття, запропонувала унікальну методику розвитку сенсорних здібностей дітей, яка набула широкого поширення у всьому світі. Важливість методики Монтессорі підкреслюють Т. Потеряєва й К. Крутій, зазначаючи, що вона є особливо ефективною для дітей із затримкою сенсорного розвитку. На думку дослідниці, методика забезпечує поступове засвоєння навичок у темпі, який відповідає індивідуальним особливостям кожної дитини [55, с. 20].

Методика Марії Монтессорі є інноваційним підходом до розвитку сенсорних здібностей дитини, базуючись на кількох ключових принципах, які забезпечують її ефективність. Ці принципи підтримують гармонійний розвиток особистості, сприяючи формуванню навичок самостійності, аналізу та класифікації. Важливість принципів методики Марії Монтессорі для розвитку сенсорних здібностей підкреслюється у працях багатьох українських педагогів. Наприклад, І. Дичківська зазначає, що адаптація цих принципів до сучасної української дошкільної освіти дозволяє створювати ефективні умови для гармонійного розвитку дітей. Вона акцентує увагу на інтеграції елементів методики в традиційні навчальні програми, що дає змогу поєднувати інноваційні підходи з національними освітніми традиціями [21].

Марія Монтессорі у своїй методиці гармонійно поєднувала два важливі аспекти: свободу вибору дитини та чітко структуроване навчальне середовище. Ця комбінація є основою для всебічного розвитку дитини, адже враховує її індивідуальні потреби та особливості.

Свобода вибору є центральним принципом методики Марії Монтессорі. Дитина отримує можливість самостійно обирати, які матеріали використовувати та які завдання виконувати. Це не лише сприяє розвитку самостійності та відповідальності, але й допомагає дитині виявляти власні інтереси. За словами українського педагога Л. Крутій, свобода вибору стимулює внутрішню мотивацію, що є важливим чинником для активного пізнання світу. Завдяки цьому діти навчаються керувати своїми діями, що формує в них відчуття контролю над власним розвитком [36].

Чітко структуроване середовище, як інший важливий аспект методики, забезпечує порядок і організацію, які необхідні для успішного навчання. Усі матеріали розташовані таким чином, щоб діти могли легко до них дістатися й самостійно користуватися. Кожен елемент середовища виконує конкретну функцію, спрямовану на розвиток певних здібностей. Як зазначає М. Кривоніс структурованість середовища створює в дитини відчуття безпеки, забезпечуючи комфортне навчання [34].

Ці два аспекти доповнюють один одного: свобода вибору дозволяє дітям діяти самостійно, а чітке середовище створює межі та напрямки, в яких ця свобода реалізується. Таким чином, методика Марії Монтессорі забезпечує баланс між автономією дитини та організованим навчанням, що сприяє її гармонійному розвитку. Розглянемо більш детально інші принципи.

Навчання через досвід є ще одним важливим компонентом методики. Як підкреслює Л. Олійник, дитина найкраще навчається, коли безпосередньо взаємодіє з предметами та матеріалами, використовуючи свої органи чуття. Цей підхід дозволяє дітям не лише засвоювати нові знання, але й розвивати вміння аналізувати, порівнювати та класифікувати. Навчання через досвід сприяє розвитку критичного мислення та креативності [47].

Повторюваність і самостійність є ключовим фактором у формуванні навичок. Українські дослідники, зокрема Л. Артемова, зазначають, що можливість багаторазового виконання вправ допомагає дітям закріплювати навички, формувати впевненість у своїх діях і поступово вдосконалювати результати. Крім того, самостійність у виконанні завдань розвиває у дитини почуття відповідальності за свої досягнення та сприяє підвищенню її самооцінки [4].

Отже, принципи методики Марії Монтессорі, такі як свобода вибору, підготовлене середовище, навчання через досвід, повторюваність і самостійність, сприяють всебічному розвитку сенсорних здібностей дітей. Завдяки своїй універсальності та ефективності, вони знаходять широке застосування в сучасній українській педагогіці, збагачуючи освітній процес і створюючи умови для гармонійного розвитку особистості.

Варто зазначити, що значну увагу Марія Монтессорі приділяла необхідності створення спеціально підготовленого середовища, в якому кожен елемент виконує свою функцію. Дидактичні матеріали Марії Монтессорі розроблені таким чином, щоб стимулювати розвиток усіх органів чуття дитини. Наведемо приклади деяких з них:

- вправи для розвитку дотику включають використання дощечок із різною текстурою;
- для розвитку зорового сприйняття застосовуються кольорові таблички, кубики, палички та геометричні фігури;
- сенсорні ігри для розвитку слуху використовують звукові коробочки, музичні інструменти [66].

Сенсорні матеріали, розроблені Марією Монтессорі, є основою для гармонійного розвитку органів чуття дітей. Вони спрямовані на активне навчання через досвід і враховують вікові особливості дошкільників. Ці матеріали є універсальними інструментами для формування сенсорних навичок, які згодом стають базою для інтелектуального розвитку. Розглянемо їх більш детально.

Вправи для тактильного сприйняття. Для розвитку дотику Монтесорі створила матеріали, які допомагають дітям розрізняти текстури, температуру, вагу та інші властивості предметів. Зокрема, це дощечки з різною поверхнею (гладкою, шорсткою, ребристою). Як зазначає український педагог І. Дичківська, такі вправи дозволяють дітям не лише вдосконалювати чутливість, але й розвивати дрібну моторику, що є важливим для подальшого формування навичок письма та малювання [19].

Матеріали для зорового сприйняття. Для розвитку зору Монтесорі пропонувала матеріали, що допомагають дітям вивчати форму, розмір і колір предметів. Наприклад, кубики, циліндри, геометричні вкладки та таблички з відтінками кольорів. Вони сприяють формуванню здатності порівнювати, класифікувати й узагальнювати. Як підкреслює український дослідник Н. Поніманська, робота з такими матеріалами стимулює розвиток аналітичного мислення та візуальної пам'яті [53].

Розвиток слуху. Для розвитку слухового сприйняття використовуються звукові коробочки та прості музичні інструменти. Ці матеріали допомагають дітям розрізняти висоту, гучність і тривалість звуків. Наприклад, набори звукових коробочок дозволяють дитині навчитися ідентифікувати звуки за інтенсивністю, формуючи навички слухового аналізу. Л. Артемова вказує, що такі вправи не лише розвивають слух, але й формують музичний слух, що сприяє загальному естетичному розвитку дитини [2].

Розвиток нюху і смаку. Для розвитку нюху і смакових відчуттів використовуються баночки зі спеціями, фруктами або іншими продуктами, які діти мають ідентифікувати за запахом або смаком. Це допомагає дітям не лише збагачувати чуттєвий досвід, але й формувати уявлення про різноманітність продуктів і їхніх властивостей. Як зазначають О. Брежнева, М. Машовець вправи на розвиток нюху і смаку сприяють формуванню навичок, необхідних у повсякденному житті, таких як розпізнавання якості їжі [13].

Комплексний підхід. Українські педагоги, такі як Т. Денисенко, підкреслюють, що сенсорні матеріали Марії Монтессорі діють комплексно, одночасно розвиваючи декілька органів чуття. Наприклад, робота з геометричними вкладками сприяє розвитку зорового і тактильного сприйняття, а також просторового мислення. Цей інтегрований підхід забезпечує гармонійний розвиток дитини, створюючи базу для її інтелектуального, емоційного та соціального становлення [16].

Практичне значення. Сенсорні матеріали є не лише інструментами для розвитку органів чуття, але й засобами для формування навичок самостійності. Вони створені таким чином, щоб діти могли працювати з ними без допомоги дорослих, що підвищує їхню впевненість у своїх здібностях. Варто зазначити, що сенсорні матеріали, розроблені Марією Монтессорі, мають важливе практичне значення не лише для розвитку органів чуття, але й для формування ключових життєвих навичок. Їх використання сприяє всебічному розвитку дитини, забезпечуючи інтеграцію сенсорного, інтелектуального та емоційного аспектів навчання. Особливістю таких матеріалів є їхня орієнтація на самостійну діяльність дитини, що стимулює її впевненість у собі та мотивує до подальшого пізнання. Розглянемо їх більш детально.

Формування самостійності. Сенсорні матеріали створені таким чином, щоб діти могли працювати з ними без допомоги дорослих. Це дозволяє формувати у дітей почуття відповідальності за свої дії, здатність приймати рішення та організовувати власну діяльність. Як зазначає український педагог І. Дичківська, розвиток самостійності є однією з базових цілей сенсорного виховання, оскільки саме через самостійне виконання завдань діти набувають практичних навичок і впевненості у своїх можливостях [20].

Розвиток уваги та зосередженості. Матеріали Марії Монтессорі сприяють розвитку уваги, адже вони вимагають від дитини концентрації під час виконання вправ. Наприклад, робота зі звуковими коробочками або дощечками різної текстури вимагає точності та зосередженості. Як

підкреслює К. Крутій, такі вправи сприяють не лише сенсорному розвитку, але й формуванню здатності до тривалого утримання уваги, що є важливим для подальшого навчання [35, с. 21].

Формування наполегливості. У процесі роботи з сенсорними матеріалами діти багаторазово повторюють вправи, вдосконалюючи свої навички. Це не лише закріплює знання, але й формує у дітей наполегливість, яка проявляється у здатності завершувати розпочату діяльність. За словами О. Половенко, багаторазове виконання вправ із сенсорними матеріалами допомагає дитині розвивати витримку та долати труднощі [52].

Розвиток дрібної моторики. Сенсорні матеріали, такі як геометричні вкладки, піраміди, рамки з вкладишами або дощечки з різною текстурою, сприяють розвитку дрібної моторики. Це є основою для формування навичок письма та малювання. Л. Артемова підкреслює, що вправи для розвитку моторики також позитивно впливають на когнітивний розвиток, оскільки вони стимулюють взаємодію між сенсорними та руховими центрами мозку [3].

Мотивація до навчання. Сенсорні матеріали є цікавими для дітей завдяки своїй естетичній привабливості та практичному застосуванню. Як зазначає Т. Поніманська, яскраві кольори, різні текстури та можливість маніпулювати предметами стимулюють внутрішню мотивацію дитини до навчання. Це дозволяє дітям із задоволенням виконувати вправи, одночасно розвиваючи свої здібності [53].

Соціальна адаптація. Матеріали Марії Монтессорі також сприяють розвитку соціальних навичок, оскільки діти часто працюють у змішаних вікових групах. Це створює умови для взаємодії між дітьми, навчання через наслідування та обмін досвідом. Як підкреслює Г. Смольникова, така взаємодія сприяє формуванню толерантності, вміння працювати в команді та взаємодопомоги [62].

Як бачимо, практичне значення сенсорних матеріалів у методиці Марії Монтессорі виходить за межі сенсорного розвитку. Вони слугують

потужним інструментом для формування у дітей навичок самостійності, зосередженості, наполегливості та дрібної моторики. Їх використання забезпечує всебічний розвиток дитини, підвищуючи її впевненість у своїх здібностях та мотивацію до навчання.

Отже, сенсорні матеріали Марії Монтессорі є важливою складовою її методики, оскільки спрямовані на розвиток усіх органів чуття, формування навичок аналізу, порівняння та класифікації. Українські педагоги активно підтримують та адаптують ці матеріали до національних умов дошкільної освіти, вбачаючи в них потужний інструмент для гармонійного розвитку особистості дитини. Застосування таких матеріалів забезпечує інтеграцію сенсорного розвитку в освітній процес, готуючи дітей до успішного навчання й соціалізації.

Формування сенсорних здібностей є поступовим і багатогранним процесом, що відбувається через взаємодію дитини з матеріалами, середовищем та педагогом. Методика Марії Монтессорі чітко структурує цей процес, поділяючи його на три основні етапи: початкове знайомство, цілеспрямоване навчання та закріплення навичок. Кожен із цих етапів має свою специфіку та педагогічну цінність, що підкреслюється в українській педагогіці [44] (див. табл. 1.1.).

Таблиця 1.1.

Етапи формування сенсорних здібностей за Марією Монтессорі

№	Назва етапу	Мета етапу	Роль педагога	Приклад
1.	Початкове знайомство. На цьому етапі дитина знайомиться з матеріалами, керуючись своєю природною допитливістю та бажанням досліджувати	Створення умов для прояву ініціативи дитини у взаємодії з матеріалами.	Ненав'язливе спостереження за діями дитини, підтримці її інтересу до матеріалів.	Робота з геометричними вкладками. Дитина може спочатку вільно досліджувати форми, пробувати вкладати їх у відповідні отвори. Це сприяє розвитку

				дрібної моторики, просторового мислення та первинного розуміння геометричних понять.
2.	Цілеспрямоване навчання. Педагог демонструє дитині правильні способи роботи з матеріалом. Це забезпечує організований підхід до навчання і дозволяє дитині зрозуміти, як використовувати матеріал для досягнення конкретної мети.	Передача дитині знань і навичок для ефективної взаємодії з матеріалами.	Навчання через демонстрацію, підтримка за потреби, але без нав'язування.	Педагог показує дитині, як використовувати звукові коробочки для порівняння звуків за інтенсивністю. Після демонстрації дитина самостійно повторює дію, закріплюючи нові знання.
3.	Закріплення навичок. Передбачає самостійну роботу дитини з матеріалами для багаторазового виконання вправ.	Постійне повторення дозволяє дитині закріпити навички, досягти впевненості у своїх діях і самостійно вирішувати поставлені завдання.	Глибоке засвоєння навичок і формування впевненості у використанні матеріалів. Спостереження за процесом, підтримка позитивного емоційного фону.	Дитина самостійно працює з дощечками різної текстури, повторюючи вправи для розвитку тактильного сприйняття. Завдяки багаторазовим повторенням формується здатність розрізняти текстури на дотик.

Відзначимо, що вітчизняні вчені, зокрема Л. Артемова, відзначають, що етапність сенсорного навчання відповідає природним потребам розвитку дитини. Послідовний перехід від дослідження до цілеспрямованого навчання і закріплення знань сприяє формуванню не лише сенсорних навичок, але й таких важливих рис, як самостійність, наполегливість і впевненість у своїх силах [2].

Отже, етапи формування сенсорних здібностей у методиці Марії Монтессорі дозволяють врахувати індивідуальні особливості кожної дитини, поступово розвиваючи її навички через взаємодію з матеріалами. Початкове знайомство стимулює природну допитливість, цілеспрямоване навчання формує організованість і логіку, а закріплення навичок розвиває впевненість і відповідальність. Ця поетапність є не лише ефективним інструментом сенсорного виховання, але й важливим компонентом гармонійного розвитку особистості дитини.

У методиці Марії Монтессорі педагог займає особливе місце як спостерігач, наставник і організатор навчального процесу. Його завдання полягає не в тому, щоб безпосередньо навчати дитину, а в тому, щоб створити умови для її самостійного розвитку, допомогти їй розкрити природний потенціал і забезпечити підтримку в навчальному середовищі.

На думку Марії Монтессорі саме педагог створює умови для самостійного розвитку дитини, забезпечуючи баланс між свободою вибору та структурованістю навчального процесу. Роль педагога у методиці Марії Монтессорі виходить за межі традиційного навчання. Він не лише забезпечує освітній процес, але й сприяє гармонійному розвитку дитини, допомагаючи їй стати самостійною, впевненою у своїх здібностях і здатною до творчого мислення. Завдяки підготовленому середовищу, уважному спостереженню та підтримці педагог створює сприятливі умови для розкриття потенціалу кожної дитини [44].

У методиці Монтессорі педагог не є традиційним вчителем, який безпосередньо передає знання, а виконує роль наставника та спостерігача.

Його завдання полягає у тому, щоб спрямовувати дитину, ненав'язливо підтримувати її ініціативи й створювати умови для розвитку її внутрішнього потенціалу. Як зазначає український педагог О. Коваленко, важливо, щоб педагог вчасно визначав індивідуальні потреби дитини та адаптував середовище відповідно до них [29].

Одним із ключових завдань педагога є організація підготовленого середовища. Усі матеріали повинні бути доступними, безпечними та відповідати віковим особливостям дітей. Педагог розташовує навчальні ресурси так, щоб вони стимулювали інтерес дитини до навчання та сприяли її самостійності. Як зазначає Н. Поніманська, правильно організоване середовище формує у дитини відчуття впевненості й комфорту [53].

Педагог не втручається у діяльність дитини, якщо вона успішно справляється із завданням. Натомість він спостерігає за її діями, надаючи допомогу лише за потреби. Цей підхід сприяє формуванню у дитини почуття впевненості у своїх силах і стимулює її самостійність.

Педагог у методиці Марії Монтессорі є прикладом для наслідування. Його поведінка, манери та ставлення до дитини мають демонструвати повагу, терпіння та доброзичливість. Як підкреслює І. Дичківська, через особистий приклад педагог формує у дітей етичні норми та правила поведінки [18].

Основними принципами взаємодії педагога з дітьми за методикою Марії Монтессорі є:

1. Повага до особистості дитини. Педагог повинен визнавати дитину рівноправним учасником навчального процесу, враховуючи її індивідуальні потреби та інтереси.

2. Надання свободи в межах підготовленого середовища. Це дозволяє дитині вільно обирати діяльність, але в чітко визначених межах, які забезпечують безпеку та організованість.

3. Стимулювання внутрішньої мотивації. Вітчизняні вчені акцентують увагу на тому, що педагог має створювати ситуації успіху, які формують у дитини позитивне ставлення до навчання.

Серед практичних аспектів роботи педагога за методикою Марії Монтессорі можна виділити такі ключові напрями:

1. Терплячість і спостережливість. Педагог має виявляти терплячість, спостерігаючи за діяльністю дитини без прямого втручання. Спостереження дозволяє краще зрозуміти потреби дитини, її інтереси та рівень розвитку, що є основою для адаптації навчального середовища та завдань. Терпляче ставлення сприяє формуванню у дитини впевненості у своїх діях та мотивації до навчання.

2. Демонстрація найкращих манер і поведінки. Педагог є взірцем для дітей, тому його поведінка має відповідати найвищим етичним стандартам. Важливо, щоб педагог демонстрував повагу, ввічливість і доброзичливість. Як підкреслює Н. Поніманська, діти часто переймають манери та поведінкові моделі дорослих, тому важливо подавати їм приклад для наслідування.

3. Підтримка позитивного емоційного фону. Створення доброзичливої атмосфери у навчальному середовищі є важливим аспектом роботи педагога. Позитивний емоційний фон сприяє формуванню довіри між педагогом і дитиною, полегшує навчання та стимулює розвиток впевненості у своїх здібностях. За словами Л. Артемової, емоційна підтримка відіграє важливу роль у формуванні гармонійної особистості дитини [2].

Визначені аспекти роботи педагога є основою для створення сприятливого навчального середовища, яке відповідає індивідуальним потребам кожної дитини. Терплячість, етичність і позитивний настрій педагога сприяють ефективному впровадженню методики Марії Монтессорі, забезпечуючи гармонійний розвиток і комфорт дітей у процесі навчання.

Аналізуючи особливості методики формування сенсорних здібностей дошкільників Марії Монтессорі, варто зазначити, що ідеї Марії Монтессорі активно впроваджуються в освітній вітчизняний простір завдяки їхній актуальності та універсальності.

Таким прикладом є комунальний заклад дошкільної освіти №331 Дніпровської міської ради. У цьому закладі дошкільної освіти активно

впроваджуються в освітню діяльність ідеї Марії Монтессорі, забезпечуючи гармонійний розвиток дітей і створюючи сприятливі умови для формування самостійної та впевненої в собі особистості.

Одним із ключових аспектів впровадження методики Марії Монтессорі є організація простору в групах. У закладі дошкільної освіти №331 простір створено відповідно до принципів методики: навчальні матеріали розміщуються так, щоб кожна дитина могла самостійно обирати те, що її цікавить. Використовуються спеціалізовані сенсорні матеріали, зокрема геометричні вкладки, піраміди, рамки з вкладишами, дощечки з текстурами та кольорові таблички.

У нашому закладі інтеграція методики Марії Монтессорі реалізується в навчальних програмах, рекомендованих Міністерством освіти і науки України. Проектне та ігрове навчання органічно поєднується з сенсорними вправами, що дозволяє дітям розвивати свої чуттєві здібності через практичну діяльність. Це сприяє гармонійному формуванню навичок аналізу, класифікації та творчого мислення.

Особлива увага приділяється підготовці педагогів, які працюють за методикою Монтессорі. Вихователі закладу постійно проходять навчання та підвищують кваліфікацію, беручи участь у спеціалізованих курсах і семінарах, присвячених методиці. Це забезпечує ефективне впровадження інноваційних підходів у практичну діяльність.

Варто відзначити, що заклад активно підтримує інноваційні освітні платформи, що дозволяють впроваджувати цифрові аналоги сенсорних матеріалів. Інтерактивні дошки та мультимедійні ресурси використовуються для розширення навчального середовища, забезпечуючи цікаві та пізнавальні заняття.

Отже, завдяки впровадженню методики Марії Монтессорі у закладі дошкільної освіти №331 забезпечується формування у дітей таких важливих якостей, як самостійність, ініціативність, впевненість у своїх силах та відповідальність. Ідеї Марії Монтессорі дозволяють створити умови для

гармонійного розвитку дитини, враховуючи її індивідуальні потреби та темпи розвитку. Цей підхід сприяє вихованню особистостей, які здатні творчо мислити та ефективно взаємодіяти у соціальному середовищі.

Таким чином, методика Марії Монтессорі забезпечує гармонійний розвиток сенсорних здібностей дошкільників завдяки свободі вибору, структурованому середовищу та доступу до спеціалізованих матеріалів. Вона сприяє формуванню самостійності, відповідальності, ініціативності та впевненості у власних силах. Роль педагога полягає у ненав'язливому керівництві, демонстрації роботи з матеріалами та створенні позитивного емоційного фону. Інтеграція методики у вітчизняну систему освіти відбувається через впровадження сенсорних вправ у навчальні програми, розвиток педагогічного складу та створення спеціалізованих навчальних закладів. Використання сенсорних матеріалів сприяє розвитку органів чуття, дрібної моторики, уваги, наполегливості та креативності. Завдяки цьому методика Марії Монтессорі залишається актуальною і ефективною для формування гармонійної, самостійної та соціально адаптованої особистості дитини.

1.3. Аналіз та вплив розвивального середовища на формування сенсорно-пізнавальної компетенції дошкільників

Сучасні підходи до організації та впровадження дошкільної освіти в Україні визначені у Базовому компоненті дошкільної освіти [6], який слугує основою для всіх чинних програм розвитку дітей дошкільного віку. Зокрема, Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» [70] акцентує увагу на необхідності оновлення освітньо-розвивального середовища з урахуванням особливостей розвитку дошкільників. Належним чином організоване розвивальне середовище виконує функцію простору для дитячих ігор і забезпечує умови для самостійної пізнавальної діяльності дітей [60].

Відзначимо, що чинні програми також ґрунтуються на принципі комплексного підходу та вільного центрування, що передбачає облаштування в закладі освіти функціональних зон (центрів, куточків). Ці зони наповнюються матеріалами, які стимулюють розвиток дітей і забезпечують умови для їхньої практичної діяльності, враховуючи інтереси, потреби та здібності дошкільників. Такий підхід сприяє фізичному та психічному розвитку дитини, поступово готуючи її до життя [48, с. 68].

Програма «Дитина» передбачає створення багатофункціонального предметно-розвивального середовища, яке є мобільним, змінюваним, відкритим і доступним. Таке середовище спрямоване на забезпечення свободи вибору діяльності дітьми та залучення батьків до спільного планування творчого освітнього процесу разом із педагогами [17].

У сучасних закладах дошкільної освіти формування особистості дитини здійснюється через різні напрями роботи, результатом яких є розвиток компетенцій у дітей. Зокрема, сенсорна та пізнавальна сфери розвитку дошкільників формують у них сенсорно-пізнавальну компетенцію.

Сенсорно-пізнавальна компетенція дошкільника передбачає наявність у дошкільника пізнавальної активності та мотивації, спостережливості, винахідливості у довкіллі, сформованих сенсорних еталонів (колір, форма, величина), уміння орієнтуватися у часі і просторі; володіння прийомами узагальнення, класифікації, порівняння і зіставлення [6, с. 3].

Усвідомлення важливості формування сенсорно-пізнавальної компетенції у дітей старшого дошкільного віку як невід'ємної частини гармонійного розвитку передбачає розуміння засобів, які забезпечують цей процес. Сенсорно-пізнавальна компетенція розвивається впродовж усього дошкільного дитинства, охоплюючи різні види діяльності: заняття, прогулянки, ігри, індивідуальну роботу тощо. Одним із ключових засобів, що сприяють цьому процесу, є створення розвивального середовища.

О. Ковшар азначає, що «успішне формування пізнавальної активності у старших дошкільників можливе тільки в межах розвивального середовища як

особливим чином організованому педагогічному просторі, де структуруються кілька взаємопов'язаних підпросторів, що створюють найбільш сприятливі умови для розвитку і саморозвитку кожного включеного до нього суб'єкта. У такому середовищі можливе одночасне включення в активну пізнавально-творчу діяльність всіх дітей групи» [30, с. 95].

Поняття «середовище» вперше було введено у гуманітарні науки французьким філософом І. Теном, який висловив ідею про те, що належність до певного природного середовища (соціального, культурного, психологічного, духовного чи етнографічного) відіграє ключову роль у розвитку особистості дитини. Згідно з цією думкою, розвиток дитини формується під впливом оточення, яке може чинити як позитивний, так і негативний вплив [27].

У педагогічних науках середовище поділяють на стихійне та кероване. У закладах освіти створюється та організовується кероване середовище, яке має позитивний вплив і сприяє навчанню, вихованню та розвитку особистості дитини. Це особливо важливо в дошкільних закладах, оскільки діти дошкільного віку засвоюють моделі поведінки через приклад і наслідування.

У дошкільній педагогіці поняття «розвивальне середовище» трактується як сукупність умов (матеріально-технічних, санітарно-гігієнічних, естетичних тощо), які створюють основу для організації діяльності дітей і дорослих [63, с. 55]. Разом із цим, терміни «розвивальний простір» і «освітнє середовище» мають близьке значення, однак є певні нюанси в їхньому тлумаченні.

Згідно з позицією професора Н. Гавриш, «розвивальне середовище» можна розглядати як матеріалізацію «розвивального простору», де простір виступає більш абстрактним базисом, а середовище — його конкретною реалізацією. Л. Соловйова підтверджує взаємозв'язок цих понять, наголошуючи на їхній спільній меті — забезпеченні умов для всебічного розвитку дитини, підтримки її інтересів і сприяння самовираженню [64].

Тому, на наш погляд, «розвивальне середовище» є конкретною складовою «розвивального простору», що має чітку організацію і спрямованість на створення умов для гармонійного розвитку дитини. Обидва поняття акцентують увагу на важливості створення середовища, яке сприяє саморозвитку, формуванню інтересів і визначенню пріоритетів особистості дитини

Американський психолог Дж. Гібсон у другій половині XX століття висловив ідею, що навколишній світ складається з трьох основних елементів: речей, середовища та поверхонь. За його твердженням, середовище не слід ототожнювати з простором, оскільки точки простору є ідентичними й не мають унікальних характеристик. Натомість середовище виступає джерелом можливостей для взаємодії та спілкування. Формування особистості дитини, за Гібсоном, відбувається через її опанування реалій навколишнього середовища в процесі діяльності та спілкування [68].

Якщо розглядати середовище з матеріальної точки зору, то його можна визначити як сукупність предметних компонентів, що включають посібники, іграшки, обладнання та матеріали, які сприяють гармонійному розвитку особистості дитини. У контексті передшкільної освіти розвивальне середовище — це поєднання спеціально створених умов, як психологічних і педагогічних, так і матеріально-технічних, які забезпечують організацію діяльності п'ятирічних дітей у дитячому садку з метою досягнення дошкільної зрілості [32].

Повноцінне формування сенсорно-пізнавальної компетенції не можливе без розвивального середовища, яке включає в себе педагогічний простір, тобто діяльність і вплив педагога, матеріально-технічну сукупність підпросторів, що повинні сприяти розвитку і саморозвитку особистості всіх дітей [Там само].

О. Ковшар визначає метою створення розвивального середовища в організації передшкільної освіти забезпечення життєво важливих потреб дітей напередодні їх вступу до школи, забезпечення освітніх, соціальних,

духовних компетенцій, готовність старших дошкільників до навчання в школі [30].

Для досягнення поставленої мети при створенні і використанні середовища мають враховуватися вимоги. Так, деякі вчені в ході своїх досліджень запропонувала ряд наступних вимог:

- системність;
- враховування вікових і індивідуальних особливостей;
- створення «зони найближчого розвитку»;
- можливість міжособистісної взаємодії;
- можливість дитини жити у 3-вимірному предметному просторі.

О. Писарчук виокремила критерії створення середовища, яке сприятиме розвитку пізнавальної активності у дитини. Згідно цих критеріїв простір має відповідати фізичним особливостям і дитячим потребам, вільний простір має узгоджуватися з кількістю дітей, при цьому ця кількість має бути обмежена, також створене середовище має передбачати індивідуальний простір та програму. Окремо виділяється критерій наявності можливостей для дослідницької діяльності [50].

Також існують інтегральні критерії збагачення середовища, які були виокремлені С. Подмазіним. Це критерії:

1. Насиченості:
 - А) сенсорними стимулами,
 - Б) різними видами діяльності,
 - В) можливостями для пізнавальної, естетичної і творчої діяльності.
2. Свобода вибору видів діяльності.
3. Критерій оптимальної організації діяльності.
4. Наповненість взаємодією [51].

Для ефективного досягнення мети, з якою створюється розвивальне середовище, важливо, щоб його структура ґрунтувалася на певних принципах. Щоб забезпечити свободу дій для дітей старшого дошкільного віку, К. Крутій пропонує дотримуватися таких принципів: дистанції,

активності, стабільності та динамічності, комплектації та гнучкого зонування, емоційної насиченості й комфортності, поєднання, відкритості, а також врахування індивідуальних особливостей дітей. Розглянемо кожен із принципів детальніше.

Принцип дистанціїю. Забезпечення дистанції сприяє створенню умов для комфортного та довірчого спілкування як між дітьми, так і з дорослими. Це дозволяє дитині відчувати себе захищеною, уникаючи надмірного втручання у її особистий простір, що важливо для формування впевненості у спілкуванні.

Принцип активності. Орієнтований на стимулювання самостійності та ініціативності дитини. Надання можливості впливати на навколишнє середовище через створення чи зміну його елементів розвиває креативність та відповідальність.

Принцип динамічності і стабільності. Поєднує два важливих аспекти. З одного боку, дитина може адаптувати середовище до своїх потреб, а з іншого — стабільність забезпечує впевненість, захищеність і дотримання особистих кордонів. Це сприяє психологічному комфорту дітей.

Принцип комплектації і гнучкого зонування. Передбачає можливість змінювати розташування обладнання та зон діяльності. Це важливо для врахування індивідуальних і групових потреб дітей, стимулюючи їхню пізнавальну активність та творчий потенціал.

Принцип емоційності та комфортності. Спрямований на створення умов, які підтримують емоційне благополуччя дитини. Особистий простір, фізичний і психологічний комфорт, а також сприятливе середовище для оздоровлення є ключовими для гармонійного розвитку.

Принцип поєднання. Наголошує на важливості естетики та гармонійного об'єднання традиційних і нетрадиційних елементів середовища. Це розвиває у дітей почуття прекрасного, формує естетичний смак та увагу до деталей.

Принцип відкритості. Забезпечує індивідуалізацію освітнього процесу, враховуючи інтереси, здібності та схильності дитини. Це допомагає їй краще розкрити свою особистість, знайти і висловити своє «Я».

Принцип врахування статевих і вікових відмінностей. Орієнтований на створення умов, які дозволяють дітям опанувати гендерні еталони поведінки, прийняті у суспільстві.

Отже, принципи створення розвивального середовища К. Крутій спрямовані на забезпечення всебічного розвитку дитини, враховуючи її фізичні, психологічні та соціальні потреби. Вони гармонійно поєднують свободу дій, комфорт, естетику, індивідуалізацію і стабільність, створюючи оптимальні умови для формування особистості дошкільника. Ці принципи є основою для організації ефективного педагогічного процесу у закладах дошкільної освіти. Підсумовуючи, К. Крутій зазначає, що середовище старшої групи – це поле діяльності, спосіб життя, передача досвіду, творчість, історична епоха [37, с. 17]. Дитяча діяльність не може бути повістю прогнозована, адже вона різноманітна і спрямована на пізнання і дослідження плинного світу [Там само].

Середовище включає в себе соціальні, предметні і природні засоби забезпечення різноманітності дитячої діяльності. Головною і базисною вимогою до середовища є розвивальна спрямованість – воно має сприяти фізичному і психічному розвитку, забезпечувати умови творчої діяльності дітей і орієнтуватися на зону найближчого розвитку [63].

Розвивальне середовище дошкільного закладу необхідно організовувати, створюючи умови для діяльності дітей – обстеження, дослідження, експериментування, щоб дитина мала можливість вибору, вчилася діяти самостійно в різних ситуаціях і несла відповідальність за прийняті рішення і його наслідки, могла самовизначатися. Вдало і правильно організоване середовище дає дитині поступово сепаруватися від дорослого і стати самостійною [68].

Для визначення впливу розвивального середовища на розвиток дитини важливу роль займає поняття «соціальна ситуація розвитку». С.Михальська визначає цим поняття особливе відношення між дитиною певного віку і навколишнім світом [44]. Значення середовища проявляється в тому, що воно «... по-своєму заломлює і направляє і будь-яке подразнення, яке діє ззовні на людину, і будь-яку реакцію, що йде від людини з середини». Вище зазначений психолог дослідив залежність розвитку дитини від впливів навколишнього середовища. Ця залежність визначається взаєминами із середовищем, в якому знаходиться дитина, з врахуванням змін самого середовища і розвитку дитини.

На думку С. Михальської, середовище – це джерело розвитку вищих психічних функцій, які спочатку виникають як форма колективної поведінки дитини та взаємодії з людьми, а потім стають індивідуальними (перехід з інтер- в інтрапсихічну) функціями [Там само].

З віком ставлення дитини до середовища змінюються, а отже і змінюється роль середовища, акцент ставиться на переживаннях дитини. На різних етапах середовище є одним із чинників сенсорного розвитку дитини, місцем і мікропростором проявів дитячої субкультури [61].

Спираючись на дослідження В. Синякової, можемо додати, що середовище має бути джерелом збагачення діяльності дітей, адже середовище включає і психологічну складову, яка впливає на розвиток дошкільників. Якщо змінюється зміст психологічних потреб дітей в їх розвитку, то середовище має задовольнити їх [Там само].

У розвивальному середовищі закладів дошкільної освіти можна виділити три основні компоненти: соціальний, просторово-предметний та психодидактичний.

Соціальний компонент, згідно з дослідженнями соціальних психологів, характеризується такими показниками, як взаєморозуміння між учасниками педагогічного процесу та задоволеність їхніми стосунками, переважання позитивної атмосфери, авторитет керівника, залученість усіх учасників до

спільної діяльності та згуртованість колективу, а також ефективність взаємодії у колективі.

Просторово-предметний компонент відзначається різноманітністю та складністю умов, які забезпечують розвиток дітей. До його ключових характеристик належать мобільність і гнучкість, що дозволяють легко переходити між різними видами діяльності, а також можливість керування середовищем як з боку дорослих, так і дітей.

Психодидактичний компонент спрямований на розкриття потенціалу дітей. Він включає оптимальну організацію та інтеграцію всіх елементів середовища, що забезпечують гармонійний розвиток, саморозвиток та формування особистості дитини. [11].

Матеріальну складову розвивального середовища дошкільних закладів можна умовно поділити на два рівні: групове середовище та середовище закладу загалом. До групового середовища належать куточки, іграшки, навчальні матеріали, обладнання та модулі, тоді як середовище закладу включає такі приміщення, як кабінети логопеда і психолога, сенсорна кімната, спортивна зала, майданчики, зимовий сад тощо. Усі ці простори сприяють розвитку дітей.

Групове середовище є джерелом щоденного досвіду для дитини, тоді як інші приміщення закладу залишаються для неї більш захопливими, оскільки використовуються рідше (кілька годин на тиждень) і відрізняються за своїм обладнанням. Організація групових приміщень зазвичай здійснюється через створення спеціальних зон, центрів або куточків, що забезпечує оптимальні умови для всебічного розвитку дошкільників.

Особливий підхід до організації розвивального середовища ми можемо знайти в роботах Марії Монтессорі. В ході власних експериментальних досліджень, вона розробила спеціальний дидактичний матеріал, який буде відповідати дитячим потребам у становленні та розвитку власної особистості на принципі свободи, та надала поради щодо його використання у роботі з дітьми.

Система Марії Монтесорі передбачає створення середовища, яке є передумовою реалізації можливостей і потреб власного розвитку, шляхом самостійної діяльності. В процесі самостійної діяльності та маніпуляцій з дидактичними матеріалами розвивального середовища на основі впливу цих матеріалів на сенсорну сферу відбуваються процеси розвитку психічних процесів – волі, розуму, уяви, які є вихідною точкою для розвитку розумових дій – узагальнення, класифікації, порівняння і зіставлення; засвоєння сенсорних еталонів та ін. [10].

Природну пізнавальну активність і мотивацію дитини підтримують два ключові фактори: діяльність педагога, який не пригнічує прагнення дитини до пізнання, а допомагає їй самостійно досягти цього, та правильно підібране когнітивне навантаження, яке визначається кількістю і якістю зовнішніх стимулів. Щоб зберегти дитячу цікавість до пізнання, розвивальне середовище має привертати її увагу. Точність у розробці матеріалів сприяє самостійному процесу пізнання, тоді як надмірна кількість дидактичних матеріалів може мати зворотний ефект [1].

Дитячу винахідливість також обумовлює достатня кількість матеріалів, можливостей розвивального предметного середовища та положення вихователя, який не зав'язує дитині власних думок, а дозволяє в ході дитячих експериментів сформувати власний погляд. Щоб дитячі експерименти не стали пустоці та порушення дисципліни, на початку освітньої роботи, дітей вводять в стан слухняності [Там само].

Також специфічною просторово-предметний компонент середовища представлено в системі виховання Ф. Фребеля. Для організації середовища педагог пропонує «дарунки». Н. Кабельнікова у своїй статті «Особливості системи сенсорного виховання дітей дошкільного віку в аспекті педагогіки Фрідріха Фребеля» описує ці дарунки так: «перший «дарунок» – шість кольорових вовняних м'ячиків наступних кольорів: сині, червоний, жовтий, фіолетовий, жовтогарячий і зелений. Ці м'ячики рекомендують підвісити над

ліжком малюка вже в два-три місяці життя. За допомогою них немовля навчить розрізняти кольори, сприймати різні напрямки рухів.

Другим «дарунком» є дерев'яна куля, циліндр і куб, які призначені для дітей трьох – чотирьох річного віку. Маніпулюючи цими предметами, дитина, починає знайомитися з основними властивостями геометричних тіл (форма, вага, твердість, рухливістю тощо).

Третій, четвертий «дарунки» – для дітей віком старших за чотири років – дерев'яний куб, розділений на 8 однакових кубиків, за допомогою яких малюк ознайомлюється з поняттями «число», «ціле» і «частина», вчиться рахувати, будувати з кубиків різні предмети.

П'ятий «дарунок» – це 27 кубиків, з яких три розділені по діагоналі, утворюючи 6 призм; ще три розділені на чотири призми кожний, останні кубики цілі (загалом 39 фігур).

Шостим «дарунком» є дерев'яних цеглинок, з яких також три розділені навпіл (поперек), ще три розділені уздовж, останні 21 – цілі. Усього 33 бруска. П'ятий і шостий дарунки використовувалися для розвитку творчих здібностей дітей, здатності до конструювання [39].

Є. Тихеєва рекомендувала використовувати природні дидактичні матеріали, такі як шишки, квіти, камінці. Формування сенсорно-пізнавальної компетенції в цьому випадку здійснюється через ознайомлення з властивостями реальних об'єктів, що стимулює інтерес до природи, експериментування та дослідження. Діти навчаються розпізнавати якості предметів із повсякденного життя та встановлювати між ними логічні зв'язки, що в результаті підвищує їхній пізнавальний інтерес [69].

Для передшкільного віку гра є провідним видом діяльності, в ході якої відбувається розвиток і формування новоутворень особистості дитини. Завдяки використанню сенсорних ігор процес формування перцептивних дій та засвоєння дітьми назв сенсорних еталонів стає більш ефективним [34].

Збагачення середовища іграми та їх використання в педагогічній діяльності в сучасних умовах є одним із найбільш доступних і ефективних

засобів. Важливою перевагою такого підходу є можливість адаптації ігор до щоденних режимних моментів. Ігри можуть використовуватися як самостійний вид діяльності, так і бути інтегрованими в заняття чи прогулянки. Часто діти самостійно створюють сенсорні ігри, які виникають у процесі експериментування, або ж експериментування перетворюється на гру. Матеріали для дидактичних сенсорних ігор повинні бути доступними дітям у підготовленому середовищі групової кімнати [56].

Для більш ефективного та якісного формування сенсорно-пізнавальної компетенції дітей передшкільного віку варто розглянути використання «busy board»-ів. Ці розвивальні дошки допомагають дітям вивчати та закріплювати знання сенсорних еталонів, цифр, часу, а також сприяють розвитку мислення і дрібної моторики. Вплив таких дощок на нервові закінчення долонь активує центри головного мозку, що відповідають за мовлення, пам'ять, мислення та інші когнітивні процеси. Бізборди можна застосовувати для розвитку дітей як раннього, так і дошкільного віку, але для старших дошкільників їх функціонал має бути значно складнішим [64].

У старших групах закладів дошкільної освіти створюються спеціальні зони підготовки до школи, тоді як у молодших групах організовуються зони розвивальних ігор. У таких зонах обов'язково облаштовуються куточки математики, де діти закріплюють сенсорні еталони, працюючи з геометричними фігурами, кольорами, довжинами, а також оволодівають навичками узагальнення, класифікації, порівняння та зіставлення.

У сучасних дошкільних закладах все частіше використовуються інтерактивні дошки — сенсорні екрани, підключені до комп'ютера. Ці інноваційні засоби привертають значний інтерес дітей, стимулюючи їхній пізнавальний інтерес, розвиваючи інженерне мислення, уяву та навички роботи з ІТ-технологіями. Однак такі технології є складними у використанні та потребують високого рівня підготовки від вихователя, включаючи вміння працювати з комп'ютерними технологіями.

Сенсорні кімнати набувають все більшої популярності і починають активно впроваджуватися в дитячих садках. Це поняття було введено Марією Монтессорі і в широкому сенсі означає простір, наповнений різноманітними стимуляторами, які впливають на органи чуття дитини, сприяючи її пізнанню світу. Такі стимулятори орієнтовані на рецептори слуху, зору та дотику.

Сенсорні кімнати можуть бути двох типів: пасивного, де елементи середовища самостійно впливають на органи чуття дитини, і активного, де дитина активно взаємодіє з середовищем у процесі навчання. Окрім розвитку сенсорно-пізнавальної компетенції, ці кімнати відіграють важливу роль у підтримці емоційного стану дітей передшкільного віку, що є значущим фактором у підготовці до шкільного навчання.

Отже, сенсорно-пізнавальна компетенція формується протягом раннього та дошкільного дитинства через різні види діяльності, особливу роль у цьому процесі відіграє розвивальне середовище. У закладах дошкільної освіти організовується спеціальне кероване середовище, яке має позитивний вплив і сприяє навчанню, вихованню та всебічному розвитку дитини. Для досягнення поставлених цілей це середовище повинно будуватися відповідно до певних принципів.

Висновки до першого розділу

У процесі аналізу теоретичного матеріалу першого розділу встановлено, що сенсорний розвиток є базовою складовою дошкільної освіти, яка формує основу для гармонійного розвитку особистості. Особливу увагу в сучасній педагогіці приділено створенню умов для розвитку органів чуття та пізнавальної активності дітей, що забезпечує їхню готовність до шкільного навчання.

Ідеї Марії Монтессорі мають ключове значення у формуванні сенсорних здібностей дошкільників. Методика Марії Монтессорі акцентує на важливості підготовленого середовища, унікальних сенсорних матеріалів і самостійності дитини в навчанні. Її підхід інтегрує свободу вибору дитини та

структурованість навчального процесу, що забезпечує ефективний розвиток пізнавальних навичок і критичного мислення.

Розвивальне середовище закладів дошкільної освіти відіграє важливу роль у формуванні сенсорно-пізнавальної компетенції. Воно повинно бути гнучким, багатофункціональним і доступним для дитини, створюючи умови для самостійної діяльності, мотивації до пізнання та розвитку творчих здібностей. Середовище, побудоване на принципах гармонійності, стабільності та емоційного комфорту, сприяє формуванню як когнітивних, так і емоційних навичок.

Отже, результати аналізу підтверджують, що сенсорний розвиток дошкільників є основою їхнього гармонійного зростання та підготовки до подальшого навчання. Використання теоретичних і практичних напрацювань Монтессорі в поєднанні з сучасними педагогічними технологіями є ефективним шляхом досягнення цієї мети.

РОЗДІЛ II.

ВИКОРИСТАННЯ ІДЕЙ МАРІЇ МОНТЕССОРІ ЩОДО ФОРМУВАННЯ СЕНСОРНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДОШКІЛЬНИКІВ У СУЧАСНИХ ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

2.1. Аналіз показників рівня сенсорного розвитку дітей дошкільного віку

Важливою передумовою сенсорного розвитку дитини дошкільного віку в закладах дошкільної освіти є врахування особливостей організації цього процесу, оскільки:

- кожна дитина має свій темп розвитку, особливості сприйняття, уваги, пам'яті та мислення. Організація сенсорного розвитку з урахуванням цих факторів дозволяє забезпечити індивідуальний підхід, що сприяє більш ефективному засвоєнню навичок і знань;

- сенсорний розвиток вимагає спеціально організованого розвивального середовища, яке стимулює всі органи чуття дитини (наприклад, використання дидактичних матеріалів, методик та ігрових завдань, що відповідають принципам Марії Монтессорі, забезпечує природне пізнання та активну взаємодію з навколишнім світом);
- сенсорний розвиток є основою для формування інших важливих компетентностей, таких як пізнавальна активність, дрібна моторика, мовлення та креативність. Правильна організація допомагає зробити цей процес системним і цілеспрямованим;
- ефективність сенсорного розвитку значною мірою залежить від професійності вихователя, його вміння використовувати методики, підбирати матеріали та організовувати роботу з дітьми. Тому врахування особливостей організації процесу дозволяє оптимізувати діяльність педагога;
- організація сенсорного розвитку в закладі освіти сприяє розвитку взаємодії дітей між собою, формуванню комунікативних умінь через спільні ігри, завдання та проєкти;
- сенсорний розвиток є важливою складовою гармонійного фізичного, емоційного та інтелектуального розвитку дитини. Без належної організації можливі прогалини у формуванні сприйняття та навичок аналізу сенсорної інформації.

Отже, врахування особливостей організації процесу сенсорного розвитку створює основу для успішної реалізації освітніх завдань, забезпечує індивідуальний підхід до кожної дитини та сприяє її всебічному розвитку.

Для більш повного розуміння вищезначених особливостей, нами було проаналізовано досвід роботи комунального закладу дошкільної освіти № 331 Дніпровської міської ради

На території дитячого навчального закладу знаходяться: ігрові майданчики, а в приміщенні знаходяться: групові кімнати; ігрова кімната (де

проходять заняття з фізичної культури); кабінети завідувача, методиста, медичного працівника; їдальня.

У КЗДО №331 педагогічний колектив вважає, що для уникнення ускладнень і забезпечення успішного розвитку сенсорних відчуттів дитини варто забезпечувати поступовий перехід – від розвитку простих відчуттів (в які входять розвиток зорового відчуття (форма, розмір, колір), тактильного відчуття, слухового, а також відчуття нюху) до комплексних (в які входять розвиток баричного і стереогностичного відчуттів). Можна виділити наступні етапи навчально-виховної роботи КЗДО №331:

- підготовчий етап (підбір дидактичного матеріалу; формування навколишнього середовища класу);
- етап роботи (проведення індивідуальних і групових (2-3 дитини) занять; планування індивідуальних презентацій по кожній дитині);
- етап спостережень (заповнення бланків спостереження);
- етап аналізу і висновків (бланк аналізу спостереження).

Найбільш важливим етапом у роботі дошкільного закладу під час сенсорного розвитку дітей є підготовчий етап. У КЗДО №331 в період сенсорного розвитку дитини педагогічний колектив намагається комплексно спланувати роботу так, щоб врахувати всі моменти розвитку дитини. Правильне планування та проведення цього етапу надає змогу належно готувати дитину до вступу у зону сенсорики, різнобічно заохочувати та підтримувати її у цей період, формувати у дитини позитивне ставлення до зони сенсорики.

Педагогічний колектив КЗДО №331 на підготовчому етапі роботи із сенсорного розвитку дітей здійснює комплексну діяльність, спрямовану на створення оптимальних умов для гармонійного розвитку дошкільників.

Першочергово вихователі приділяють увагу вивченню науково-педагогічної, методичної та спеціалізованої літератури з питань сенсорного розвитку дітей. Це дозволяє їм ґрунтовно ознайомитися з сучасними підходами, інноваційними методами та рекомендаціями провідних фахівців у

цій галузі. Поглиблене розуміння педагогічних теорій дає змогу обирати найбільш ефективні стратегії роботи з дітьми.

Наступним важливим кроком є характеристика вікових особливостей дітей. Колектив аналізує фізичні, психологічні та когнітивні особливості кожної вікової групи, що дає змогу адаптувати сенсорні завдання до індивідуальних потреб дітей. Особливу увагу приділяють спостереженню за дітьми для визначення їхнього рівня сенсорного розвитку, інтересів та можливих труднощів.

Значна увага приділяється створенню стимулюючого, предметно-розвиваючого середовища, яке відповідає віковим потребам дітей та принципам сенсорного розвитку. У приміщеннях облаштовуються зони активної діяльності, що забезпечують стимуляцію всіх органів чуття. Це передбачає використання спеціальних дидактичних матеріалів, іграшок, сенсорних панелей, тактильних доріжок та інших елементів. Середовище організовується таким чином, щоб дитина почувала себе комфортно, захищено та мала можливість вільно досліджувати і взаємодіяти з навколишнім світом.

Крім того, педагогічний колектив активно співпрацює з батьками, залучаючи їх до створення спільного середовища розвитку. Організуються консультації, семінари та тренінги для батьків з питань сенсорного виховання, що сприяє більш ефективній інтеграції освітніх впливів у домашньому середовищі. На етапі роботи здійснюється:

- розвиток координації рухів тіла, загальної та дрібної моторики;
- збагачення досвіду і знань дітей про навколишній світ.

На етапі спостереження проводиться спостереження за дітьми, що вкладає наступні етапи:

- 1) спостереження за дитиною на початку відвідування садочку (Додаток А);
- 2) планування індивідуальних презентацій за результатами спостереження по кожній дитині (Додаток Б);

3) графік спостережень за дітьми групи за 2023-2024 р. (Додаток В).

На етапі аналізу і висновків проводиться:

- опрацювання результатів і бланків аналізу спостереження за три місяці за розвитком дитини (Додаток Г);
- індивідуальна робота з дітьми;
- бесіди з батьками щодо проведення ними корекційно-розвивальних занять з дітьми. Експериментальна робота проводиться в три етапи. Перший етап включає в себе первинну діагностику, яка проходить за такими напрямками:
 - характеристика батьками емоційно-фізичного стану своїх дітей в родині;
 - спостереження вихователем за дитиною в період адаптації (Додаток А);
 - планування індивідуальної презентації по дитині (Додаток Б).

Після спостережень і індивідуальної роботи з дитиною основне завдання – не лише інформувати батьків про особливості розвитку їх дитини, але і наведення рекомендацій, щодо застосування вправ для розвитку координації рухів тіла, дрібної та крупної моторики.

Другий етап роботи має практичний характер – презентацію матеріалу (заняття) та індивідуальне опрацювання цього матеріалу кожною дитиною.

На третьому етапі роботи здійснюється візуальне спостереження за дитиною, що дозволяє зробити висновки про результати впровадженого методу «вільного виховання» (Додаток Г).

Для нашої експериментально-дослідної роботи ми обрали групу дітей раннього віку (10 осіб), віком від 1,5 до 3 років.

1. Оля А. (1 рік і 10 місяців);
2. Дмитро О. (1 рік і 10 місяців);
3. Андрій П. (1 рік і 10 місяців);
4. Олена У. (2 роки);
5. Світлана Т. (2 роки);

6. Віка З. (2 роки і 5 місяців);
7. Іра П. (2 роки і 9 місяців);
8. Наташа Д. (2 роки і 9 місяців);
9. Павло М. (3 роки);
10. Денис П. (3 роки);

Проведення експериментального дослідження тривало близько шести місяців перебування дітей в дитячому садку.

2.2. Організація та реалізація експериментального дослідження з питань сенсорного розвитку дошкільників

Організація роботи буде включати в себе три ланки дослідження сенсорного розвитку дитини.

1. Знайомство дитини з простими відчуттями сенсорного розвитку (заняття).

2. Знайомство дитини з комплексними відчуттями сенсорного розвитку (заняття). Збагачення досвіду і знань дітей про навколишній світ, через сенсорні відчуття і розвиток мови.

3. Опрацювання результатів і бланків аналізу спостереження за розвитком дитини

Знайомство дитини з простими відчуттями сенсорного розвитку (заняття)

У адаптаційний період діти раннього віку особливо потребують проявів уваги і чуйності до них від вихователя. Тому вимогливість має бути помірною, а похвала й заохочення різноманітними. Важливо конкретизувати й уточнювати бажання дитини. Так дитині буде легше налагодити контакт з собою та своїми потребами.

Кожен матеріал містить складність різного ступеня. Але всі разом матеріали зв'язані між собою і утворюють єдине ціле. Тематичне планування матеріалу проводжу протягом року та узгоджую із сезонними явищами, а також із програмою ознайомлення з навколишнім.

Важливим чинником у плануванні занять та повсякденної роботи є ознайомлення дітей з кольором, формою, величиною предметів є принцип послідовності, що передбачає поступове ускладнення завдань. Під час навчальної форми організації сенсорне виховання планують у тісному взаємозв'язку з усіма іншими видами роботи. Засобами реалізації сенсорного виховання в сучасній системі навчально-виховної діяльності є заняття та міні-заняття; дидактичні ігри та вправи.

Принципом послідовності обумовлюється й ознайомлення дітей спочатку із цілком відчутними сенсорними властивостями – величиною й формою предметів, які можна обстежувати шляхом обмацування, а вже потім із такою сенсорною властивістю, як колір, орієнтування на яку можливе тільки в плані зорового сприйняття.

Важливим принципом організації процесу навчання є систематичність. Особливої уваги потребує питання про повторюваність занять: період раннього дитинства характеризується надзвичайно швидкими темпами розвитку, і до кожного вікового мікроперіоду слід підходити уважніше.

Заняття на повторення відрізняється від основного заняття. Проста повторюваність одних і тих самих завдань може призвести до механічного, ситуативного запам'ятовування, а не до поступального розвитку розумової активності на заняттях. Опанування нових орієнтовних дій призводить до того, що сприйняття стає більш детальним, повним і точним. Дитина сприймає предмет із погляду різних властивих йому ознак.

Все вищезазначене дозволяє говорити про надзвичайну актуальність та значущість сенсорного виховання дітей в ранньому віці, необхідність максимального врахування психофізіологічних особливостей розвитку дитини в процесі створення оточуючого її предметно-ігрового середовища.

Для вдосконалення роботи вихователя розробляється план групової роботи на навчальний рік, в якому вихователь КЗДО №331 прописує роботу з дітьми по місяцях в зоні сенсорики, а також графік спостережень (Додаток Е).

Аналізуючи план групової роботи на навчальний рік в зоні сенсорики з вересня та жовтня починається робота з простими відчуттями: розвиток зорового відчуття (форма, розмір, колір).

На прикладі заняття №1 ми будемо досліджувати знайомство дітей з формами (геометричними), на прикладі заняття №2 – досліджуємо вивчення основних кольорів і пошук пар для кольорів – обидва заняття направлені на знайомство дітей з простими відчуттями. На прикладі заняття №3 будемо знайомити дітей з комплексними відчуттями – розпізнавання предметів за допомогою одночасної участі тактильного і м'язових почуттів, але без зору.

Заняття №1. Площинні геометричні фігури (номенклатура)

Вік: 1,5 роки +

Матеріал: дерев'яні дошки з отворами для геометричних фігур; геометричні фігури: коло, квадрат, трикутник.

Мета: знайомство з формами; навчити дитину добирати вкладки відповідно до отворів, орієнтуючись на форму; розвиток дрібної моторики пальців; співвідношення предметів за величиною.

Хід презентації

- Запросіть дитину.
- Принесіть матеріал на стіл.
- Візьміть геометричну форму, захопивши держачок трьома пальцями лівої або правої руки (в залежності від того, яка рука у дитини домінуюча), і покладіть геометричну форму на стіл перед решіткою.
- Огляньте порожню решітку.
- Вказівним та середнім пальцем обведіть отвір, потім проведіть по контуру геометричної фігури.
- Розмістити геометричну фігуру в отвір. – Запросіть дитину виконати цю вправу самостійно. Кількість повторень за бажанням дитини.
- Коли дитина закінчила, поверніть матеріал на полицю. (Для дітей старшого віку можна використати трьох етапний урок).

Точки інтересу: розміщувати геометричні форми у отвори. Контроль помилок: візуальний.

Мова: коло, квадрат, трикутник.

Протягом вересня місяця заняття №1 було індивідуально опрацьовано з кожною дитиною. Результати спостереження показали, що деякі діти не засвоїли правильний алгоритм цього заняття, деякі відображали чітко хід презентації, а також правильно називали геометричні форми. Результати наведені у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Результати спостереження

І.П. дитини	Вік	Розмістили в отвір	Не розмістили в отвір	Назвали назви геометричних фігур
1. Оля А.	1, 10	-	+	назвала тільки коло
2. Дмитро О.	1,10	-	+	-
3. Андрій П.	1,10	+/-		-
4. Олена У.	2	+/-		плутає трикутник і квадрат
5. Світлана Т.	2	-	+	назвала тільки коло
6. Віка З.	2,5	+		+
7. Іра П.	2,9	+		+
8. Наташа Д.	2,9	+		+
9. Павло М.	3	+		іноді плутає трикутник і квадрат назви
10. Денис П.	3	+		+

Аналізуючи результати, які ми отримали, ми бачимо, що Оля А., Дмитро О. і Світлана Т. – зовсім не розміщують геометричні форми у отворах, їм необхідно повторити алгоритм заняття, що і відображено у бланку планування індивідуальних презентацій.

Згідно з віковим мовленнєвим розвитком, мова у Дмитра О. та Андрія П. не достатньо сформована, у цих дітей маленький словниковий запас, вони

допомагають жестами і мімікою, інтонаціями голосу і окремими вигуками. Олена У. плутає трикутник і квадрат, як назви, так і отвори – запланувала провести з нею трьох ступеневий урок.

Трьох ступеневий включає в себе три ступня: перший ступінь (I): вихователь вказує на предмет і ясно та чітко вимовляє його назву. Другий ступінь (II): вихователь каже назву предмета, дитина повинна показати предмет і дати його вихователю. Повторення має бути багаторазовим і враховувати інтерес дитини до руху. Третій ступінь (III): вихователь показує на предмет і просить назвати його. Включає мову дитини. Дитина тепер знає і предмет, і його назву. Коротко трьохступеневий урок можна зобразити так: I. Це – II. Дай мені... III. Що це? Павло М. іноді плутає назви трикутника і квадрата – також запланувала 3-х ступеневий урок. За жовтень і листопад місяці з дітками у котрих виникли помилки було опрацьоване це заняття і результати наведені у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

Результати спостереження

I.П. дитини	Вік	Розмістили в отвір	Не розмістили в отвір	Назвали назви геометричних фігур
1. Оля А.	1, 10	+/-		плутає трикутник і квадрат
2. Дмитро О.	1,10	+		-
3. Андрій П.	1,10	+		-
4. Олена У.	2	+		+
5.Світлана Т.	2	+/-		плутає трикутник і квадрат
6. Павло М.	3	+		+

Аналізуючи результати, які ми отримали у листопаді, ми бачимо, що дітки почали краще орієнтуватися у понятті геометричні форми, розміщують у отвори правильно, тільки двоє Оля А. та Світлана Т. плутають трикутник і квадрат (коли не дуже сконцентровані на роботі) як назву, так і отвори – запланувала провести індивідуально з кожною дитиною 3-х ступеневий урок

– це надасть позитивні результати і з часом ці дітки запам'ятають чітко назви геометричних фігур і їх отвори.

Також протягом вересня місяця проводимо з дітьми заняття №2.

Заняття №2. Кольорові мотушки

Вік: 2,5 -3 роки.

Опис матеріалу: коробка з трьома парами табличок: червоного, синього, жовтого кольорів (короткі сторони табличок мають білі планки); серветка для роботи на столі (не обов'язково).

Пряма мета: вивчення основних кольорів; пошук пар для кольорів.

Непряма мета: розвиток сприйняття кольорів; підготовка до роботи за програмою «Мистецтво».

Хід презентації

Етап 1

– Запросіть дитину до роботи. Підійдіть разом з дитиною до матеріалу та дайте назву: «Кольорові мотушки». Примітка: працювати з матеріалом можна як на столі, так і на підлозі.

– Принесіть спочатку килимок, потім коробку з матеріалом на робоче місце.

– Розгорніть килимок, поставте коробку перед дитиною, зніміть кришку і покладіть її під коробку.

– Дістаньте мотушки по одній з коробки, використовуючи захват «щипцями», тримаючи їх за білу планку, і покладіть на стіл або на килимок у випадковому порядку.

– Порожню коробку приберіть у верхній правий кут стола або килимка (над верхнім правим кутом серветки).

– «Ми будемо шукати однакові за кольором мотушки» (можна починати з будь-якого кольору).

– Візьміть одну з них, наприклад, червону і покладіть її в лівий верхній кут стола або килимка таким чином, щоб білі планки розташовувалися

горизонтально. Візьміть наступну мотушку, порівняйте з першою. Якщо вона інша за кольором, покладіть її під першою.

– Якщо ця мотушка однакова, покладіть її праворуч від першої, скажіть: «Пара». Візьміть наступну мотушку і, здійснюючи порівняння з кожною мотушкою без пари, підберіть відповідну пару. Складіть мотушки по одній у коробку, тримаючи їх вказаним вище способом.

– Закрийте коробку, поверніть матеріал на полицю.

Етап 2. Номенклатурний урок

– Візьміть по одній мотушці кожного кольору.

– Передбачаючи життєвий досвід дитини, спитайте які кольори вона знає.

– Проведіть номенклатурний урок з поняттями, які невідомі дитині.

Точки інтересу: використання руху захват "щипцями"; взяття мотушок за білу планку.

Контроль помилок: візуальний.

Додаткові вправи: викласти по одній мотушці з пари, інші мотушки розкласти по класу. Вчитель пропонує дитині принести мотушку відповідного кольору до пари. Роздати дітям кольорові мотушки, запропонувати розібрати по парах. Сортування предметів за кольором (3 пари).

Мова: червоний, синій, жовтий.

Презентація цього заняття проводилась груповими заняттями по 2-3 дитини, при чому складові груп були різновікові. Результати спостереження показали, що дітки старшого віку засвоюють матеріал набагато швидше і впевненіше, а дітки молодшого віку спостерігають за діями старших діток і намагаються відтворити послідовність цього заняття (результати наведені у таблиці 2.3).

Різнорікова група (це один із принципів М.Монтессорі) важлива для формування соціальних навичок взаємодії, вміння радитись і отримувати допомогу від старших, а також радити і допомагати меншим. У такій групі

дитина не відчуває необхідності постійно порівнювати себе з іншими, щоб «бути рівною». Спілкування старших і молодших за віком дітей є також чинником комунікативного розвитку, виховання таких рис, як невимушеність, відповідальність; розвитку активності, механізмів самоконтролю поведінки.

Таблиця 2.3.

Результати за вересень місяць

І.П. дитини (група)	Вік	Склали «мотушки» парами	Назвали назви кольорів
1 група			
Оля А.	1,10	-	-
Денис П.	3	+	+
Олена У	2	+	+/-
2 група			
Павло М.	3	+	+
Дмитро О.	1,10	-	-
Світлана Т	2	+	+/-
3 група			
Наташа Д.	2,9	+	+
Андрій П.	1,10	+	-
4 група			
Віка З.	2,5	+	+
Іра П.	2,9	+	+

За результатами, які наведені у таблиці 2.3 ми бачимо, що в І-ій групі Оля А.. не складає «мотушки» парами і не називає за кольорами, Олена У. плутає назви «червоний» і «синій». В II-ій групі Дмитро О. не складає парами і не називає кольори (згідно з віковим мовленнєвим розвитком мова не достатньо сформована), а Світлана Т. плутає «синій» і «червоний» кольори. У III-ій групі Ілля П. не називає кольори (згідно з віковим мовленнєвим розвитком мова не достатньо сформована). З Оленою У. та Світланою Т. запланувала 3-х ступеневий урок по закріпленню кольорів, а з Дмитром О. і Олею А. продовжувати опрацьовувати це заняття на складання парами, а також продовжуємо формувати активний і пасивний словниковий запас.

Працюючи з дітками у котрих виявилися раніше помилки в роботі на протязі жовтня і листопада, ми отримала наступні результати наведені у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4.

Результати за вересень місяць

І.П. дитини (група)	Вік	Склали парами «мотушки»	Назвали назви кольорів
1 група			
Оля А.	1,10	+	+/-
Олена У.	2	+	+
2 група			
Дмитро О.	1,10	+	-
Світлана Т.	2	+	+
3група			
Наташа Д.	2,9	+	+
Андрій П.	1,10	+	-

З наведених результатів ми бачимо, що кількість разів у повторюванні для діток раннього віку дає особливий результат – вони закріплюють результат і тим самим пізнають навколишнє. Дитина любить часто повторювати свою роботу і закінчує свою діяльність лише тоді, коли задовольнить власну активність. Аналізуючи ці результати ми можемо зробити висновок, що на другому році життя важливо познайомити дитину з усією різноманітністю властивостей предметів: формами, кольорами, розмірами тощо. Дії з предметами слід організувати так, щоб дитина досягла необхідного результату зіставляючи предмети за формою, розміром, встановила їх схожість або відмінність. Дитина 3-го року життя вже знає, що форма, розмір, колір – постійні ознаки предметів, які слід враховувати при виконанні найрізноманітніших дій.

Знайомство дитини з комплексними відчуттями сенсорного розвитку (заняття)

У процесі роботи з матеріалом дитина накопичує свій сенсорний досвід: повторює дії, вправляється в певних рухах; використовує варіанти і комбінації в роботі, розвиває свої творчі здібності; збагачує активний

словник (прикметники і ступеня їх порівняння). Коли у дитини сформувалися певні поняття форми, розміру, кольору, починаємо знайомити дитину з комплексними відчуттями сенсорного розвитку: термічне почуття, баричне та стереогностичне (розпізнавання предметів за допомогою одночасної участі тактильного і м'язових почуттів, але без зору) відчуття.

Заняття №3. Чарівна торбинка

Вік: 2,5 роки.

Опис матеріалу: гарна, приваблива торбинка розміром приблизно 12 х 16 см, в якій багато різноманітних цікавих речей (не має значення, що саме – чим дивовижніше, тим краще. Це можуть бути різні мініатюрні речі: ключ, мармур, соснова шишка, глечик, ложечка, гаманець для монет, брошка тощо). Час від часу змінюйте вміст торбинки. Фетровий килимок. Необхідною умовою роботи є знайомство дитини з усіма предметами і знання їх назв.

Пряма мета: розвиток стереогностичного відчуття.

Непряма мета: стереогностичні асоціації до предметів навколишнього середовища.

Хід презентації

- Запросіть дитину пограти в цікаву гру.
- Запропонуйте дитині розгорнути килимок (можна працювати як на столі, так і на килимі).
- Наголосіть, що вміст цієї торбинки – таємниця.
- Засуньте обидві руки в торбинку та виберіть будь-який предмет. Маніпулюйте предметом у торбинці, щоб відчути його вагу, форму та фактуру.
- Опишіть або назвіть предмет, перш ніж виймати його.
- Вийміть предмет з торбинки і перевірте відповідність між ним і описом. – Покладіть предмет на килимок.
- Продовжить, доки всі предмети з торбинки не будуть вийняті.

– Поверніть всі об'єкти, промовляючи їх назви, у торбинку.

Точки інтересу: не виймати предмети з торбинки, поки вони не будуть описані.

Контроль помилок: візуальний: дитина може побачити, що названий предмет не відповідає тому, що вона виймає з торбинки.

Додаткові вправи: використовуйте дві торбинки з ідентичними предметами: підбирайте відповідні предмети з кожної торбинки.

Мова: назви предметів, які містяться у торбинці.

Це заняття проводилось в маленьких групах по 2-3 дитини. Спостерігаючи за обличчям діток робота їм сподобалась, вони охоче грали в гру «Вгадай, що за предмет у торбинці». Після презентації цього матеріалу дітки обирали цю роботу самостійно. Завдяки цій роботі у дітей раннього віку формуються знання розпізнавання предметів за допомогою одночасної участі тактильного і м'язових почуттів, але без зору, а також формування активного і пасивного словникового запасу.

Збагачення досвіду і знань дітей про навколишній світ, через сенсорні відчуття і розвиток мови

Зона сенсорики тісно пов'язана з усіма зонами класу. Сенсорна зона – розвиває весь комплекс органів відчуттів, завдяки яким дитина знайомиться і пізнає навколишній світ, вчиться володіти своїм тілом, готує себе до більш складної інтелектуальної діяльності. У цій зоні дитина отримує необхідні навички і вміння, збільшує свій словниковий запас і розширює світогляд. Якщо розвиток дрібної моторики відповідає віку, то й мовленнєвий розвиток знаходиться у межах норми. Якщо розвиток рухів пальців відстає, то затримується і мовленнєвий розвиток. Формування мовленнєвих зон кори головного мозку здійснюється під впливом кінестетичних імпульсів від пальців рук. Тому тренування пальців рук впливає на розвиток активного мовлення. Коли дитина робить ритмічні рухи пальцями одночасно з промовлянням віршованого тексту значно підвищується узгодженість лобної

і скроневої частин мозку, де знаходяться моторний і смисловий мовні центри; стимулюється розвиток мовлення; підвищується мовленнєва активність; розвивається спостережливість, увага, пам'ять, увага дитини.

Дитина, яка має високий рівень розвитку дрібної моторики, вміє логічно мислити, в неї достатньо розвинуті пам'ять, увага, зв'язне мовлення. Недостатній розвиток зорового сприймання, уваги та, зокрема, дрібної моторики, призводить до виникнення негативного ставлення до навчання. У КЗДО №331 приділяють значну увагу вправам, іграм, різноманітним завданням на розвиток дрібної моторики та координацію рухів руки – це розв'язує одночасно декілька завдань: по-перше, вплив на загальний інтелектуальний розвиток дитини; по-друге, покращує розвиток мовлення дитини; по-третє, готує дитину до оволодіння навичкам письма. Адже засвоєння самої техніки написання літер потребує злагодженої роботи дрібних м'язів усієї руки, а також розвиненої слухової уваги.

Опрацювання результатів і бланків аналізу спостереження за розвитком дитини

На підставі первинної діагностики за нашими спостереженнями (Додаток А) склали висновок, у якому дається попередня оцінка самообслуговування на адаптаційний період кожної дитини та на кінець експериментального дослідження. Отже, оцінка емоційного стану, діяльності дітей, навичок взаємин з дорослими та однолітками, навичок самообслуговування дозволили визначити, що на початку адаптаційного періоду рівень був достатньо низький.

Протягом експерименту пізнавальна активність до дидактичного матеріалу стала набагато більша і рівень самообслуговування значно виріс. Опрацював бланки спостереження (аналіз за три місяці) по кожній дитині (Додаток Г) і на основі цих спостережень ми дослідили психоемоційний стан дітей і їх поведінку під час предметно-ігрової діяльності, оскільки саме цей вид діяльності є провідним в ранньому віці та є найбільш ефективним, ми

можемо зробити наступні висновки: на другому році життя важливо познайомити дитину властивостями предметів: формами, кольорами, розмірами тощо. Дитина 3-го року життя вже знає, що форма, розмір, колір – постійні ознаки предметів, які слід враховувати при виконанні найрізноманітніших дій.

Робота з матеріалом потребує точних рухів, які сконцентровують увагу дитини. Внутрішня концентрація є феномен, який проживається всіма дітьми і є життєво необхідна для розвитку людини. Користуватися сенсорними матеріалами дитина починає вже у ранньому віці. Дорослішає і формуючи певні знання і навички дитина поступово переходить із групи «Маленькі дослідники» (1,5 – 3 роки) до групи «Розумні мандрівники» (вікова група 3-6) де спершу їй пропанують дерев'яні блоки з вкладними циліндрами розміри яких змінюються у певній послідовності.

Також серед сенсорних матеріалів групи «Розумні мандрівники» (вікова група 3-6) є дидактичний матеріал Марії Монтессорі: «Рожева вежа» (сприяє засвоєнню понять «великий », «маленький », розвитку окоміру), «Коричневі сходи» (формує уявлення про поняття «товстий », «тонкий », розвиває окомір), «Червоні штанги» (для засвоєння понять «довгий», «короткий», розвитку окоміру), слухові й смакові коробочки (відповідно для розвитку слухових і смакових відчуттів), геометричні тіла (для ознайомлення дитини з науковими назвами та ознаками об'ємних тіл) та ін.

Мала дитина любить часто повторювати свою роботу і закінчує свою діяльність лише тоді, коли задовольнить власну активність. І ніколи не слід заважати дитині чи зупиняти її, коли вона робить свої справи, спокійна і щаслива, знову і знову. Очевидно тому, щоб досягти внутрішнього задоволення. Відносно занять, то вони даються лише тоді, коли дитина вже займалася з матеріалом. Колективні заняття дають другорядну роль, першочергова роль відводиться заняттям індивідуальним. Властивості заняття Монтессорі: простота, об'єктивність, чіткість.

Особа вихователя повинна відступати на задній план, а на передньому плані тільки той предмет, на який треба звернути увагу дитини. Послідовність дій при роботі з матеріалом повинна бути чітка. Як тільки дитина зрозуміла заняття, вона переходить до самостійної роботи, а вихователь спостерігає за нею з деякої відстані. Якщо дитина після проведеного заняття працює з матеріалом неправильно, її ні в якому разі не слід виправляти. Треба заново повторити заняття пізніше, в більш сприятливий момент. Вихователю слід заохочувати і підбадьорювати, але ніколи не заставляти.

2.3. Методичні рекомендації для вихователів та батьків у межах досліджуваної проблеми

Сенсорний розвиток є фундаментальною складовою загального розвитку дитини дошкільного віку. В ранньому віці саме через органи чуття діти отримують первинну інформацію про навколишній світ, яка формує їхній пізнавальний досвід, впливає на інтелектуальний, емоційний та соціальний розвиток. У сучасних умовах дошкільна освіта вимагає створення ефективного предметно-розвивального середовища, яке стимулює пізнавальну активність дітей та сприяє формуванню сенсорних еталонів (колір, форма, величина, запах тощо).

З огляду на інтеграцію сучасних наукових знань у практику дошкільної освіти, необхідно пропонувати нові методи й матеріали для сенсорного розвитку, зокрема в контексті педагогічних ідей Марії Монтессорі. Врахування індивідуальних особливостей розвитку дітей та залучення батьків до виховного процесу є важливими аспектами сучасного підходу.

Метою розроблених нами методичних рекомендацій полягає у забезпеченні вихователів та батьків практичними порадами та інструментами для ефективної організації сенсорного розвитку дітей дошкільного віку. Рекомендації спрямовані на вдосконалення педагогічної практики та

створення сприятливого розвивального середовища відповідно до вікових та індивідуальних особливостей дітей.

Характеристика вікових особливостей сенсорного розвитку дітей дошкільного віку за методикою Марії Монтессорі. Дитинство – це дійсно дуже важливий період, тому що якщо ми хочемо прищепити людям новий спосіб мислення, якщо ми бажаємо якось змінити або поліпшити звичаї своєї країни, якщо ми хочемо, щоб характерні риси нашого народу проявилися ще більше, інструментом нашого впливу повинна бути дитина, оскільки можливості впливу на дорослих вельми обмежені. І якщо ми дійсно прагнемо поліпшити умови життя людей, підняти їх рівень культури, то дитина допоможе нам досягти цієї мети.

Найбільший вплив на дітей ми можемо надавати за допомогою особливої організації навколишньої обстановки: малюки абсорбують її, вбирають в себе все, що можливо взяти з неї, як би втілюють її в собі. Дитина з його безмежними можливостями дійсно може змінити вигляд людства, оскільки сам же його і створює. Дитина дарує нам величезну надію і нове бачення проблем, які стоять перед нами: можливо, за допомогою навчання нам вдасться досягти більшого взаєморозуміння, більшого благополуччя і більшої духовності людей.

Головний подарунок Монтессорі світу це те, що вона показала чотири головні періоди розвитку, які проходять всі люди незалежно від їх національності, культури, економічного або соціального статусу. Ігноруючи ці періоди, ми піддаємо себе на небезпеку. Вона показала нам, як забезпечити кожен період відповідним способом.

Перша стадія від 0 до 6 років, що включає до себе два етапи перетворення – від 0 до 3 років (період вбирає (несвідомого) розуму), а також від 3 до 6 років, це період, який вбирає (свідомого) розуму. Дитину від 0 до 3 років Марія Монтессорі характеризувала як «духовний ембріон». Свідомість дитини вбирає, як губка, вбирає інформацію з навколишнього середовища; абсолютно спонтанно, навіть не підозрюючи, що вона це робить. Тому

найбільш придатною навколишнім середовищем, що сприяє оптимальному дитячому розвитку в цьому віці, є, безумовно, батьківський будинок і батьківська турбота. Саме в цій стадії формується найбільший інструмент людства – інтелект, а також інші психічні функції.

У віці 3 – 6 років дитина, згідно точному образу Марії Монтессорі, є будівельником самого себе (сам себе з себе будує). Саме на цей час випадають періоди максимальної інтенсивності сенситивних періодів в його розвитку – мовному, сенсорному, соціальному, руховому. Ближче до кінця цього періоду за допомогою своїх органів почуттів дитина може пізнавати навколишній світ на рівні дорослого – точніше, набагато тонше (якщо не пускати цей процес на самоплив, а надати дитині можливість тренувати свої органи чуття за допомогою сенсорного Монтессорі матеріалу). Дитина сприймає все свідомо за допомогою своїх рук. Тепер рука стає знаряддям інтелекту; саме завдяки діяльності рук дитина набуває новий досвід і в той же час продовжує розвиватися. Монтессорі пише: «Мислення розвивається через рух. Мислення і рух це єдине ціле. Вони – дві частини єдиного циклу; бажання – це основна енергія, без якої не може існувати психічне життя. »[45, с. 4].

Друга стадія (від 6 до 12 років) є періодом тривалої стабільності. Дитина росте протягом тривалого часу, зберігаючи один і той же тип мислення і один і той же набір психологічних характеристик. Це період зростання без значних змін. Стадія розвитку від 6 до 12 років характеризується найбільш міцним розумовим та фізичним здоров'ям дитини. Це період відносного спокою і душевної рівноваги. У ці роки діти виконують величезну розумову роботу.

На рівні мислення друга стадія розвитку дитини (від 6 до 12 років) відрізняється значним підвищенням здатності до осмислення різних фактів, що проявляється в самих різних випадках.

У моральному відношенні це виражається в прагненні перевірити правильність або неправильність чийось дій. Період від 6 до 9 років

М.Монтессорі називала – дослідник навколишнього світу. У цей період дітям стає все цікаво, цей образ підтверджують численні приклади: інтерес до можливостей збільшувального скла, а також небезпечних для життя хімічних дослідів з сіркою від сірників, дослідів з електрикою, вирощування рослин в домашніх умовах і багато іншого. Це і є природне для даного віку вираз пізнавальної активності – правда, в неадекватній формі. Та й де ж дитині навчитися адекватним формам, якщо основній масі батьків, просто не приходить в голову думка про те, щоб надати такій дитині можливість безпечно працювати в професійно оснащених хімічній і фізичній лабораторіях.

Таким чином, для дитини віку 6 - 9 років розвиваюча зона, зона космічного виховання з її авто дидактичним Монтессорі-матеріалом (математичним, біологічним, мовним) надає оптимальні умови для дослідження різноманітних явищ природи і культури за допомогою адекватних методів і відповідних приладів: хімічних явищ – за допомогою підходів, прийнятих в хімії, фізичних і біологічних – відповідно. І поступово дитина приходить до думки про те, що нема чого кожен раз починати свої дослідження з самого початку, а можна скористатися вже готовими знаннями з цього питання. Це і є особливість пізнавальної активності дитини у віці від 9 до 12 років, який Марія Монтессорі називала віком вчених.

Саме в цей час дитину в першу чергу цікавлять готові знання, факти та інші. Причому черпати їх вона бажає не стільки з підручників, де міститься крім фактів безліч зайвих слів і інформації, скільки з ілюстрованих довідкових та енциклопедичних видань. Дитина в цьому віці з задоволенням вчиться працювати з каталогами в бібліотеці. Ось і виходить, що при сприятливих умовах (наприклад, в умовах Монтессорі школи) 12-річний підліток має реальну можливість вже володіти як адекватними способами пізнання явищ природи і культури, так і основними фактами – результатом діяльності попередніх поколінь. Дитина готова до виходу зі стін навчального закладу в реальне життя. У нього вже сформувався образ світу, образ себе і

образ себе в цьому світі; знання такого підлітка є втіленими, практично застосованими і необхідними саме для цієї людини.

Третя стадія від 12 до 18 років – це період перетворень, який ділиться на період з 12 до 15 років (статеве дозрівання), а також з 15 до 18 років (підлітковий вік). Третя стадія від 12 до 18 років, характеризується глобальною спрямованістю людини на суспільство і пошук в ньому свого місця.

Тут перший трирічний період від 12 до 15 років – по Монтессорі, вік організаторів. Згідно з логікою космічного плану, людина закономірно знаходить ще одну можливість посилити свої пізнавальні можливості, залучаючи для цієї мети організацію людей. Підлітку в цьому віці важливо набутти соціального досвіду поза домом і навчального закладу, кращими умовами є умови якогось закритого виробництва – ферми, невеличкого «заводу» і інші, де підліток має можливість поперемінно побувати на всіх посадах: від виконавських до керівних.

Прагнення підлітків активно діяти, працювати і заробляти – це спонтанний протест проти необхідності лише просиджувати за шкільною партою штани. Тому природно, що людина віком 15 – 18 років Марія Монтессорі бачила активним соціальним учасником, який має робоче місце (у багатьох країнах – з неповним робочим днем), а у вільний час відповідно до власних інтересів зайнятий професійною підготовкою в коледжах, університетах. Одним словом, це найбільш підходящий вік для початку професійної кар'єри.

Четверта стадія від 18 до 24 років. Ця стадія характеризується закріпленням знань і навичок, а також часом для накопичення і отримання інформації. Мозок повністю дозрів. У віці 25 років завершується процес мієлінізації, і з мозку видаляється вже майже половина дитячих синапсів. Приблизно після досягнення вісімнадцятирічного віку більше ніяких змін в розвитку людини не відбувається. Він просто стає старше.

Методичні рекомендації для педагогів групи «Маленькі дослідники» у роботі з дітьми у зоні сенсоріки:

1. Спостереження за процесом взаємодії дитини з матеріалом.

Спостереження дозволяє оцінити, як дитина взаємодіє з предметом, наскільки вона зосереджена та які сенсорні канали активно залучає. Це дає можливість визначити її індивідуальні особливості, сильні сторони й потреби в розвитку.

Спостереження за процесом взаємодії дитини з матеріалом дозволяє вихователю оцінити рівень сенсорного розвитку дитини, визначити її інтереси та труднощі. Це створює основу для індивідуалізації навчального процесу, орієнтованого на особисті потреби дитини. Спостереження сприяє кращому розумінню динаміки розвитку уваги, координації та сенсорного сприйняття.

2. Трьохетапне заняття для аналізу словникового запасу. Методика трьохетапного уроку спрямована на розширення словникового запасу дитини, активізацію її мовленнєвої діяльності та розвиток мовної пам'яті. Етапи уроку: (1) введення поняття через демонстрацію, (2) перевірка розуміння через впізнання, (3) закріплення через самостійне використання слова дитиною.

Трьохетапне заняття забезпечує формування у дитини чітких асоціацій між словом і відповідною якістю чи характеристикою предмета. Це розвиває точність мислення, здатність до аналізу й порівняння, а також навички класифікації об'єктів за властивостями.

3. Чітке й правильне називання якостей об'єкта. Називаючи предмет або його властивості (розмір, колір, текстуру), педагог формує у дитини чіткі асоціації. Це сприяє розумінню та запам'ятовуванню нових термінів, які стають основою для її мовленнєвого та когнітивного розвитку.

Чітке й правильне називання якостей об'єкта забезпечує формування у дитини чітких асоціацій між словом і відповідною якістю чи характеристикою предмета. Це розвиває точність мислення, здатність до

аналізу й порівняння, а також навички класифікації об'єктів за властивостями.

4. Залучення кількох аналізаторів у роботі з матеріалом. Використання різних органів чуття (зір, слух, дотик, пропріоцептивні та баричні відчуття) допомагає дитині глибше засвоїти інформацію, активуючи декілька сенсорних каналів. Це сприяє формуванню багатоканальної пам'яті, аналізу та порівняння.

Використання кількох сенсорних каналів одночасно покращує якість сприйняття, допомагає глибше запам'ятати та зрозуміти матеріал. Це сприяє гармонійному розвитку дитини, активізуючи одночасно зорову, тактильну, слухову та моторну сфери.

5. Зв'язок сенсорного досвіду з практичним життям. Поєднання сенсорного навчання з реальними прикладами із повсякденного життя (пошук схожих предметів у класі чи вдома) сприяє розвитку пізнавальної активності. Це допомагає дітям застосовувати отримані знання на практиці, роблячи навчання цікавим і корисним.

Зв'язок сенсорного досвіду з практичним життям робить сенсорне навчання практично значущим для дитини, сприяючи його інтеграції у повсякденну діяльність. Це формує у дитини здатність застосовувати отримані знання, розвиває пізнавальну активність, логічне мислення та спостережливість.

Отже, методика роботи у зоні сенсорики забезпечує розвиток когнітивних і мовленнєвих здібностей дитини, формує навички аналізу, порівняння та класифікації, а також сприяє інтеграції сенсорного досвіду в її реальне життя.

Рекомендації для батьків в організації дозвілля дитини раннього віку («Маленькі дослідники») для покращення її психофізіологічного розвитку (сенсорного розвитку):

1. Надавайте можливість контактувати дитині з різними природними матеріалами (піском, камінчиками, водою), а також у безпечній

і екологічній формі з рослинним і тваринним світом. Контакт із природними матеріалами стимулює різні органи чуття дитини: тактильні (дотик), зорові (колір, форма), пропріоцептивні (відчуття ваги, тиску). Це сприяє розвитку дрібної моторики, координації рухів, а також формуванню первинного досвіду взаємодії з природою. Залучення рослин і тварин допомагає дитині розвивати емпатію, допитливість і відповідальність.

Контакт із природними матеріалами сприяє розвитку тактильних і пропріоцептивних відчуттів, формує сенсорний досвід і пізнавальну активність дитини. Досвід взаємодії з природою вчить дитину спостережливості, допитливості та дбайливого ставлення до довкілля, сприяє гармонійному розвитку її емоційної сфери.

2. Пояснюйте дитині правила безпеки у її взаємодії з дрібними фракціями; сортуйте природні матеріали і пропонуйте максимально безпечні. Формування у дитини навичок безпечної поведінки є важливим аспектом психофізіологічного розвитку. Вивчення правил допомагає запобігти травмам, водночас формуючи в дитини уважність, обережність і розуміння причинно-наслідкових зв'язків. Сортування матеріалів розвиває навички класифікації та аналізу.

Забезпечує фізичну безпеку дитини під час ігор, формує в неї навички обережності та відповідальності. Водночас процес сортування матеріалів розвиває здатність до аналізу, класифікації та уваги, сприяючи формуванню організованості.

3. Надавайте можливість дитині самотійно відчувати і називати свої сенсорні відчуття (гучно, тихо, гладко, шершаво, легко, важко, холодно, тепло, сухо, волого та інше). Самостійне визначення й озвучення сенсорних відчуттів сприяє розвитку мовленнєвих навичок, здатності аналізувати та класифікувати об'єкти за їхніми характеристиками. Це стимулює самосвідомість, розвиває емоційний інтелект і сприяє глибшому розумінню довкілля.

Самостійне озвучення сенсорних відчуттів розвиває мовлення, формує здатність аналізувати й усвідомлювати власний досвід. Це також допомагає дитині краще зрозуміти та описати навколишній світ, формуючи уявлення про його різноманіття.

4. *Чітко і грамотно проговорюйте дитині свої відчуття у момент дотику до тієї чи іншої поверхні, смакові відчуття, відчуття температури.* Слухове сприйняття мовлення дорослого є важливим для формування пасивного і активного словникового запасу дитини. Озвучення відчуттів дорослими допомагає дитині засвоювати правильні терміни для позначення сенсорних характеристик, розвиваючи її когнітивні та мовленнєві здібності.

Дозволяє дитині засвоїти нові слова та терміни для позначення своїх відчуттів. Це сприяє розвитку активного і пасивного словникового запасу, формуванню мовленнєвих навичок і здатності описувати свої емоції й переживання.

5. *Порівнюйте ознаки однакових і різних за однією характеристикою предметів (велике-мале, широке-вузьке, легке-важке).* Порівняння предметів розвиває логічне мислення, здатність до аналізу, узагальнення та класифікації. Це також сприяє формуванню уявлень про базові сенсорні еталони, які є важливими для подальшого навчання та орієнтації в середовищі.

Порівняння допомагає дитині розвивати логічне мислення, здатність до аналізу та узагальнення. Це формує уявлення про сенсорні еталони, що є основою для орієнтації у світі та вирішення повсякденних завдань.

6. *У побуті при зверненні до дитини з простими проханнями або у грі використовуйте ознаки предметів (принеси мені синю чашку, доторкнися до гладенької/шершавої поверхні, принеси мені холодну воду та інше).* Інтеграція сенсорного навчання в повсякденне життя формує в дитини звичку застосовувати свої знання і навички. Це допомагає розвивати спостережливість, уважність, пам'ять, а також закріплює уявлення про ознаки та властивості об'єктів.

Інтегрує сенсорне навчання в повсякденне життя, формуючи в дитини навички практичного застосування знань. Це підвищує її уважність, спостережливість і вміння реагувати на запити дорослих, допомагає закріпити уявлення про властивості предметів у реальних умовах.

Отже, запропоновані методичні рекомендації спрямовані на створення сприятливих умов для гармонійного розвитку дитини раннього віку. Вони забезпечують не лише розвиток сенсорних, мовленнєвих, когнітивних і емоційних здібностей, а й формування важливих навичок, які стануть основою для подальшого навчання та соціалізації.

Сенсорний розвиток. Рекомендації сприяють вдосконаленню роботи органів чуття, розширенню сенсорного досвіду, розвитку здатності аналізувати та класифікувати отриману інформацію. Завдяки взаємодії з різними матеріалами, предметами і явищами дитина вчиться розрізняти характеристики навколишнього середовища (форма, колір, текстура, температура, вага), що допомагає їй краще орієнтуватися в реальному світі.

Мовленнєвий розвиток. Залучення дітей до опису своїх відчуттів і взаємодії з дорослими через мову сприяє активному розширенню словникового запасу. Навчання дитини чітко висловлювати свої думки та емоції допомагає формувати комунікативні навички, розвиває мовленнєву активність і готує до подальшого опанування більш складних мовленнєвих структур.

Когнітивний розвиток. Рекомендації допомагають формувати у дітей здатність до логічного мислення, аналізу, порівняння та узагальнення. Завдання, пов'язані з класифікацією, порівнянням і сортуванням об'єктів, сприяють розвитку уважності, пам'яті та здатності до вирішення завдань. Це забезпечує закладення основ для подальшої навчальної діяльності.

Емоційний розвиток. Дослідження природних матеріалів, взаємодія з природою та відчуття нових властивостей предметів сприяють емоційному збагаченню дитини. Взаємодія з батьками в спокійній та цікавій атмосфері допомагає формувати почуття безпеки, впевненості в собі та довіри до світу.

Інтеграція в повсякденне життя. Включення сенсорних завдань і практичних вправ у щоденні активності дитини забезпечує тісний зв'язок між навчанням і реальним життям. Це допомагає дитині краще розуміти навколишній світ, застосовувати набуті знання в різних ситуаціях, підвищує її мотивацію до навчання та пізнання.

Формування життєвих компетентностей. Через системну реалізацію рекомендацій дитина отримує важливі компетентності, такі як уважність, відповідальність, самостійність та вміння взаємодіяти з іншими. Це закладає основу для її майбутнього гармонійного розвитку як особистості.

Отже, комплексний підхід до організації дозволяє дітям раннього віку, заснований на запропонованих рекомендаціях, сприяє всебічному розвитку дитини, допомагає їй інтегрувати новий досвід у повсякденне життя та створює передумови для успішного навчання, соціалізації та самореалізації у майбутньому.

Висновки до другого розділу

Другий розділ нашого дослідження був присвячений практичному аналізу методів і підходів до організації сенсорного розвитку дітей дошкільного віку на основі педагогічних ідей Марії Монтессорі. У ході роботи було розглянуто специфіку впровадження методики Монтессорі у практику освітньої діяльності, визначено основні принципи та умови ефективного використання дидактичного матеріалу, а також розроблено рекомендації для педагогів і батьків. На основі отриманих результатів було зроблено такі висновки:

1. Аналіз показників рівня сенсорного розвитку дітей дошкільного віку показав, що ефективна організація сенсорної діяльності є ключовою умовою гармонійного розвитку дитини. Проведене дослідження дозволило визначити базовий рівень сенсорних здібностей дітей, їхню готовність до сприйняття та обробки інформації через органи чуття.

Виявлено, що діти, які мають доступ до спеціально організованого розвивального середовища та дидактичного матеріалу, демонструють вищий рівень сенсорних еталонів, таких як розпізнавання кольорів, форм, текстур, ваги та інших характеристик об'єктів. Це підтверджує значення системного підходу у роботі з дітьми.

2. Проведення експериментального дослідження щодо сенсорного розвитку дітей дошкільного віку дозволив визначити ефективність використання методики Марії Монтессорі для розвитку сенсорних здібностей. Застосування спеціально розробленого дидактичного матеріалу, спостереження за поведінкою дітей під час виконання завдань та використання триетапного заняття забезпечили позитивну динаміку у формуванні сенсорних еталонів, мовленнєвих навичок та когнітивних здібностей. Результати експерименту підтвердили, що створення розвивального середовища, яке відповідає віковим особливостям дітей, а також активна участь вихователів та батьків, є ключовими умовами ефективного сенсорного розвитку. Виявлено, що інтеграція сенсорного досвіду в повсякденну діяльність сприяє закріпленню отриманих знань і навичок, формуючи у дітей здатність до самостійного пізнання та творчого мислення.

3. Методичні рекомендації для вихователів та батьків щодо сенсорного розвитку дітей дошкільного віку, розроблені у межах дослідження, є важливим практичним інструментом для гармонійного розвитку дитини. Запропоновані рекомендації враховують вікові та індивідуальні особливості дітей, спрямовані на активізацію сенсорного досвіду, розвиток когнітивних і мовленнєвих здібностей, а також інтеграцію знань у повсякденне життя.

Розроблені методичні рекомендації підкреслюють важливість сенсорного виховання для загального розвитку дитини, а також забезпечують батьків і педагогів ефективними засобами для створення сприятливого середовища, яке стимулює пізнавальну активність і формує базові життєві компетенції.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Формування сенсорних здібностей дітей дошкільного віку є важливим аспектом сучасної дошкільної освіти, адже саме в цьому віці закладаються основи гармонійного розвитку особистості. Актуальність дослідження визначається необхідністю пошуку ефективних методів і підходів до сенсорного виховання, які відповідають викликам сучасності та забезпечують підготовку дітей до подальшого навчання. У цьому контексті педагогічні ідеї Марії Монтессорі мають надзвичайну значущість, оскільки її методика створює умови для розвитку сенсорних здібностей через свободу вибору, самостійність і структурованість навчального процесу.

У процесі нашого дослідження було підтверджено, що сенсорний розвиток є базовим компонентом дошкільної освіти. Він створює передумови для формування когнітивних, мовленнєвих, емоційних і соціальних здібностей дитини. Ідеї Марії Монтессорі, з акцентом на розвиток органів чуття, пізнавальної активності та самостійності, сприяють ефективній підготовці дошкільників до подальшого навчання.

Методика Монтессорі, заснована на підготовленому розвивальному середовищі та унікальному дидактичному матеріалі, забезпечує інтеграцію свободи вибору дитини з чіткою структурованістю навчального процесу. Це дозволяє досягти високих результатів у розвитку сенсорних здібностей, критичного мислення та самостійного пізнання.

Аналіз показав, що правильно організоване розвивальне середовище є ключовою умовою для формування сенсорно-пізнавальної компетенції дошкільників. Гнучке, багатофункціональне та доступне середовище, яке відповідає віковим особливостям дітей, сприяє їхній мотивації до пізнання, розвитку творчих здібностей і формуванню емоційного комфорту.

Проведене експериментальне дослідження підтвердило, що використання сенсорного матеріалу Монтессорі сприяє підвищенню рівня сенсорних еталонів, таких як розпізнавання форм, кольорів, текстур і ваги.

Спостереження за дітьми під час занять продемонстрували позитивну динаміку у розвитку їхніх мовленнєвих навичок, когнітивних здібностей і самостійності.

Інтеграція сенсорного досвіду у повсякденне життя забезпечує закріплення отриманих знань і навичок, сприяє розвитку у дітей здатності до самостійного пізнання та творчого мислення. Це створює умови для підготовки дитини до реального світу, підвищуючи її здатність орієнтуватися в різних життєвих ситуаціях.

Розроблені методичні рекомендації для вихователів та батьків дозволяють ефективно впроваджувати методику Монтесорі у практику сенсорного виховання. Вони враховують вікові та індивідуальні особливості дітей, забезпечують активізацію їхнього сенсорного досвіду, інтеграцію знань у повсякденну діяльність і сприяють створенню сприятливого середовища для гармонійного розвитку дитини.

Таким чином, наше дослідження підтвердило значущість сенсорного розвитку як основи гармонійного зростання дитини. Використання ідей Марії Монтесорі у поєднанні з сучасними педагогічними підходами сприяє формуванню повноцінної особистості, здатної до пізнання, творчості та самостійності. Це забезпечує міцний фундамент для подальшого навчання та успішної соціалізації дошкільників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреева Т. Т. Сенсорне виховання дітей засобами природи у педагогічній системі Софії Русової. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки»*. 2011. № 8. С. 95–98.
2. Артемова Л. В. Дидактичні ігри і вправи в дитячому садку : методичні рекомендації. Київ : Радянська школа, 1977. 127 с.
3. Артемова Л. Колір. Форма. Величина. Число: для кожної дитини, родини, вихователя, вчителя. Київ : Томіріс, 2017. 176 с.
4. Артемова Л. В. Формування суспільної спрямованості дитини-дошкільника у грі. Київ: Вища школа, 1988. 160 с.
5. Ачкасова В. М., Дроботій О. Л., Кривоніс М. Л. Сенсорний розвиток: з досвіду роботи. 5-6(7) років. Х.: Видавництво «Ранок», 2012. 256 с.
6. Базовий компонент дошкільної освіти України (нова редакція). Дата оновлення: 12.01.2021. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/novij-bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-zabezpechit-pidvishennya-yiyi-yakosti-ta-vidpovidnist-mizhnarodnim-standartam-sergij-shkarlet>
7. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку “Я у Світі” / наук. кер. та заг. ред. О. Л. Кононко. – 3-тє вид., випр. Київ : Світич, 2009. 430 с.
8. Барбашова І. А. Концептуальна модель дидактичної системи сенсорного розвитку молодших школярів. *Сучасна початкова освіта: вектори розвитку* : зб. наук. праць. Бердянськ : БДПУ, 2012. С. 53-64
9. Барбашова, Ірина. Сенсорний розвиток молодших школярів: історія та сучасність. *Початкова школа*. 2014. № 9. С. 46-48.
10. Білецька Н. Методика виховання Монтессорі. URL : <https://starylev.com.ua/club/article/metodykavyhovannya-montessori-osnovy> (дата звернення : 07.12.2024)

11. Богуш А. М. Феномен «предшкільна освіта» в системі неперервної освіти. Дошкільна, передшкільна і початкова освіта: реалії і перспективи: матеріали першого міжнародного педагогічного конгресу. Одеса, 2011. С. 6–8
12. Бондар В.І., Ільченко А.М. Психолого-педагогічні основи розвитку дітей в системі М. Монтессорі: навч. посіб. Полтава: РВВ ПДАА, 2009. 252 с.
13. Брежнєва О., Машовець М. Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі: акцент для педагогів-практиків. *Вихователь-методист дошкільного закладу*, 2021. № 9. С. 4-5.
14. Бутенко, В. Г. Педагогічні умови сенсорного розвитку дітей раннього віку за педагогічною системою М. Монтессорі. *Інноваційна педагогіка*. 2023. № 63, т. 2. С. 141-145.
15. Грама Н.Г. Сенсорний розвиток дітей раннього віку: теорія і практика: монографія. Одеса, 2018. 239 с.
16. Денисенко Т. А. Сенсорно-пізнавальний розвиток дітей раннього віку як передумова формування обдарованої особистості (з досвіду роботи). *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2013. № 11. С. 47-52.
17. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. ред.: Г. В. Беленька, М. А. Машовець. Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. 304 с.
18. Дичківська І. М. Будинок «Вільної дитини» М.Монтессорі. Інноваційні педагогічні технології: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.]. Київ : Академвидав, 2012. С. 79 -101.
19. Дичківська І. М. Педагогіка М. Монтессорі: виклики сучасності : монографія. Рівне : Волинські обереги, 2016. 384 с.
20. Дичківська І. Через свободу і самостійність: розвиток індивідуальності дитини в теорії і практиці М. Монтессорі. *Дошкільне виховання*. 1993 №5. С. 23-27.
21. Дичківська І. М., Поніманська Т. І. М. Монтессорі : теорія і технологія: посібник. Київ : Слово, 2009. 304 с.

22. Дишлюк Т. Б. Світ Монтесорі. Київ.: Інститут спеціальної педагогіки НАПН України, 2015. С. 7–8.
23. Дроботій О. Л., Кривоніс М. Л. Сенсорний розвиток дошкільнят. Ранній вік : посібник. Харків : Ранок, 2021. 192 с.
24. Жебрівський Б. Українська модель школи Марії Монтесорі Вісник. Асоціація Монтесорі-вчителів України; Упоряд.: В.З. Горюнова, Т.П. Михальчук. Київ: Виробничо-видавниче підприємство "Компас" Міністерства освіти України, 1997. Вип. 1. С. 6–7.29.
25. Жебрівський Б. Українська модель школи Марії Монтесорі. Початкова школа. 2005. №5. С. 42–44.
26. Завітренко Д. Ж. Сенсорний розвиток старших дошкільників із затримкою психічного розвитку засобами Монтесорі-матеріалу. *Наукові записки [Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія : Педагогічні науки.* 2022. Вип. 204. С. 120-124. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2022_204_25 (дата звернення : 06.10.2024)
27. Залізняк А.М. Розвивальне середовище в закладі дошкільної освіти. URL: <https://www.economy-confer.com.ua/full-article/4703/> (дата звернення : 15.08.2024)
28. Запорожець О.В. Психологія. Київ : Рад. школа, 1967. С.79-84.
29. Коваленко О.В. Підготовка майбутніх вихователів до сенсорно-пізнавального розвитку дошкільників за Базовим компонентом дошкільної освіти. Стандарти дошкільної освіти. Київський університет імені Бориса Грінченка. 2014. URL : http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/3888/1/Kovalenko_O_V_SDO_PI.pdf (дата звернення: 20.07.2024).
30. Ковшар О. В. Забезпечення розвивального середовища в навчально-виховному процесі п'ятирічок. *Наука і освіта* : наук.-практ. журнал. 2014. № 10. С. 94-98 с.

31. Колядіна А. Розвиваємо інтелект змалку (з досвіду роботи). *Дитячий садок*. 2001. № 10. С. 52–57.
32. Корж Т. Методичні рекомендації щодо створення розвивального середовища в дошкільному навчальному закладі. URL : <file:///C:/Users/777/Downloads/028345305.pdf>
33. Кошель В. М. Сенсорне виховання дітей раннього віку : навч.-методю посіб. Чернігів : ФОП Баликіна О. В., 2019. 160 с.
34. Кривоніс М. Л. Сенсорний розвиток: з досвіду роботи. 5–6 (7) років. Харків : «Ранок», 2012. 256 с.
35. Крутій К. Л. Дитина в дошкільні роки: освітня програма. Запоріжжя : ЛППС, 2010. 46 с.
36. Крутій К. Л. Компетентність та компетенції дітей дошкільного віку. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2015. № 5. С.18-24.
37. Крутій К. Освітній простір дошкільного навчального закладу. монографія : у 2 ч. Київ : Освіта, 2009. Ч. 1. 302 с.
38. Крутій. К. Як створити розвивальне середовище в групі, або Як позбавитись методичного мотлоху? Вебінар від 28. 02.2019 URL : <https://www.youtube.com/watch?v=LTjcLXZfRic>
39. Куліш Т. Наталія Лубенець про погляди Ф. Фребеля та М. Монтесорі на виховання дітей. *Шлях освіти*. 2004. № 2. С. 43–47.
40. Кушнір В. Розвиток ідей Марії Монтесорі у вітчизняній педагогічній думці на початку XX ст. URL : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis
41. Литвин Л. В. Концепція Ф. Фребеля та її вплив на розвиток освіти вихователів для дітей дошкільного віку у Німеччині (XIX ст.). Київ: Педагогічний процес: теорія і практика. Вип. 2, 2014. С. 97
42. Малікова Ю. В. Сенсорне виховання в сучасній теорії і практиці дошкільної освіти. *Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського*: зб. наукових праць. – Одеса: ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2005. – № 3-4. – С. 154–159.

43. Методичні рекомендації до оновленого Базового компонента дошкільної освіти [Електронний ресурс]. URL : 6050be86b4f68482865820.pdf (mon.gov.ua)
44. Михальська С. Соціальна інституційна ситуація розвитку дитини старшого дошкільного віку. *Наука і освіта*. 2019. №3. С.54-59.
45. Монтессорі М. Метод наукової педагогіки застосований до дитячого виховання в «Будинках дитини». Хрестоматія із історії дошкільної педагогіки : навч. посіб. Київ : Вища шк., 2004. 511 с.
46. Небитова І.А. Сучасний погляд на педагогічні ідеї Марії Монтессорі <chrome-extension://efaidnbnmnmbpcajpcglclefindmkaj/https://ol.world-ontology.org/wp-content/uploads/2023/11/23.V-2023%D0%9D%D0%B5%D0%B1%D0%B8%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%86.-%D0%90.pdf>
47. Олійник Л. Вивчення особливостей розвитку дитини раннього віку у групі дошкільного навчального закладу. *Проблеми діагностики та проектування розвитку обдарованості дошкільників*: зб. тез доп. наук.-практ. конф. (м. Алупка, 11-12 квітня 2013 р.). Алупка, 2013. 328 с.
48. Онищук Н.П. Роль сенсорного виховання у розумовому розвитку дітей дошкільного віку. *Передовий педагогічний досвід*. Сквиря, 2012. 168 с.
49. Педагогічний екскурс: персоналії, досвід, практика. Довідник / Укладачі: Крашеніннікова Т.В., Холод І.В., Негодченко О.П., Зав'ялов Д.І. Дніпро: ВВПЗ «ДГУ», 2023. 170 с.
50. Писарчук О. Т. Особливості формування предметно-розвивального середовища дошкільного навчального закладу. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. 2014. № 4. С. 9-17. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPU_ped_2014_4_4 (дата звернення: 15.08.2024).

51. Подмазін С. І. Особистісно-орієнтована освіта: сутність і зміст. *Культурологічний вісник*. 2006. Вип. 16. С. 123-128. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kultv_2006_16_25
52. Половенко О. Заняття по сенсорному вихованню (з дітьми раннього віку) : посібник для вихователів дит. садка. Київ : Знання, 2013. 96 с.
53. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: «Академ- видав». 2006. 456 с.
54. Пономаренко Т.О., Євченко Я.Б. Формування основ сенсорно-пізнавальної компетентності дітей раннього віку. *Дошкільна педагогіка*. Вип. 41. Т. 2. 2021. С. 51-60
55. Потеряєва Т. М. Особливості сенсорного розвитку дітей раннього віку в умовах закладу дошкільної освіти. *Інновації в дошкільній освіті теорія перспективи шляхи запровадження у практику* : зб. матеріалів III Всеукр. наук.-практ. конф., 28 берез. 2024 р. / за заг. ред. Ю. О. Демидової. Маріуполь : МДУ, 2024. С. 18–21.
56. Романенко І. С. Формування сенсорно-пізнавальної активності дітей раннього віку за допомогою дидактичних ігор та вправ за системою Монтессорі : посібник. Кролевець. 2019. 46 с.
57. Русова С. Ф. Дошкільне виховання Хрестоматія із історії дошкільної педагогіки: навч. посіб. Київ: Вища шк., 2004. 511 с.
58. Сенсорне виховання в дитячому садку: посібник для вихователів. Харків : Видавництво «Ранок», 2001. 192 с.
59. Сенсорний розвиток: з досвіду роботи. 3-4 років. Харків : Видавництво «Ранок», 2021. 240 с.
60. Сергєєнкова О.П., Федорченко С.В. Загальна психологія. Модуль 2 «Пізнавальні процеси з функцією пізнання та орієнтації, з функцією аналізу та абстрагування в навколишньому просторі»: конспект лекцій.– Київ: ПП PVM-print, 2016. 100 с.

61. Синякова В. Психологічний аспект соціальної ситуації розвитку в умовах замісного батьківства. *Наукові праці міжрегіональної академії управління персоналом. Психологія*. 2022. 3 (52). 140-145.
62. Смольникова Г. Розвиваймо у малят сенсорику та дрібну моторику. *Дошкільне виховання*. 2010. № 7. С. 20–22.
63. Смолюк С. Сутність поняття «розвивальне середовище» закладу дошкільної освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. № 31. С. 159-163.
64. Стецо Н.В Папка « Бізіборд , як засіб розвитку дітей дошкільного віку». Всеосвіта. URL: <https://vseosvita.ua/library/papka-bizibord-ak-zasibrozvitku-ditej-doskilnogo-viku-295705.html> (дата звернення : 15.05.2024)
65. Сторонська О. Рецепція та інтерпретація освітньої концепції М. Монтесорі у вітчизняній науково-педагогічній думці початку XX ст. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?
66. Тараосва О. С. Сенсорний розвиток дітей раннього віку. Київ : Основа, 2014. 144 с.
67. Тихєєва О. І. Сенсорне виховання як засіб корекції психофізичного розвитку дітей дошкільного віку. Київ: Кам'янець – Подільський багатoproфільний навч.- реабілітац центр, 2011. 46 с.
68. Фунтікова О. О. Дитина й розумова діяльність: до питання про навчання. *Дошкільна освіта*. 2004. № 4 (6). С. 33–37.
69. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки : навч. посібник / Вступні нариси та упорядкування З.Н. Борисової, В.У. Кузьменко; За заг. ред. З. Н. Борисової. К. : Вища школа, 2004. 511 с.
70. Я у Світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років / О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова та ін.; наук. кер. О. Л. Кононко. Київ: ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2019. 488 с. <https://doi.org/10.32689/maup.psych.2021.3.20>

ДОДАТКИ

Додаток А

Спостереження на початку відвідування

П.І.П. дитини _____ Дата _____

Протікання адаптаційного періоду: _____

Робота у групі: _____

Самообслуговування в одяганні: _____

Самообслуговування в туалетній кімнаті: _____

Мовленнєвий розвиток: _____

Сон: _____

Контакт з дітьми у класі: _____

Контакт з педагогом: _____

Спостереження на початку відвідування

П.І.П. дитини Павло М *Дата* лютий 2024 р.

Протікання адаптаційного періоду: Процес адаптації був досить спокійний; він досить швидко адаптувався до середовища. Батьки були налаштовані на позитив, вдома про все з ним домовлялися.

Робота у групі: На початку багато спостерігав за всіма процесами у класі, за педагогом, за дітками. Приваблювали роботи з зони маніпуляції: «шарагон», «зникаюча куля», «вертикальне нанизування».

Самообслуговування в одяганні: Сам практично не одягається, в роздяганні може зняти шапку, куртку і з допомогою теплі штани і чоботи. Поступово старається допомагати в одяганні: підтягує колготи, штанці.
Самообслуговування в туалетній кімнаті: Потрібна допомога в підтиранні.
Мовленнєвий розвиток: Не говорить, тільки окремі слова: «мама», «папа», «дай», «на»...

Сон: Вкладатися на сон став залишатися через місяць, як почав ходити в садочок, батьки підготували дитину за нашими рекомендаціями, проблем при засинанні в перший день і наступні дні не було. Спить 2 – 2,5 години, сон спокійний, засинає добре, присутність дорослого біля нього обов'язково.
Контакт з дітьми у групі: Досить дружелюбний. Більшість часу полюбляє працювати наодинці.

Контакт з педагогом: Довіра; дитина чує звернення до себе, реагує на прохання.

Спостереження на початку відвідування

П.І.П. дитини Іра П. *Дата* квітень 2024 р.
Протікання адаптаційного періоду: Процес адаптації був досить спокійний, тривалий; батьки спокійні, ступінь довіри до садочку досить високий (старша донька ходила до нашого садочку). Батьки вдома про все з нею домовляються. Дитина чує звернення до неї, реагує.

Робота у класі: На початку багато спостерігала за всіма процесами у класі, за педагогом, за дітками. Досить активно включалася в роботу.
Самообслуговування в одяганні: Частково одягається/роздягається.
Складність з гудзиками, блискавкою, чоботами.

Самообслуговування в туалетній кімнаті: Процес звикання до горщику.

Мовленнєвий розвиток: Говорить не чітко, окремими словами.

Сон: Вкладатися на сон стала залишатися через три тижні, як почала ходити в садочок, батьки підготували дитину за нашими рекомендаціями, проблем при засинанні в перший день і наступні дні не було. Спить 2 – 2,5 години, сон спокійний, засинає добре, присутність дорослого біля неї обов'язково.

Контакт з дітьми у групі: Доволі дружелюбна дівчина. Більшість часу полюбляє працювати наодинці. Знає слово «Стоп», може сказати його іншій дитині, якщо їй щось не подобається.

Контакт з педагогом: Довіра; дитина чує звернення до себе, реагує на прохання.

Спостереження на початку відвідування

П.І.П. дитини Наташа Д. Дата квітень 2024 р.
Протікання адаптаційного періоду: Процес адаптації був досить
спокійний; батьки спокійні, ступінь довіри до садочку досить високий.
Дитина чує звернення до неї, реагує.

Робота у групі: На початку багато спостерігала за всіма процесами у
класі, за педагогом, за дітками. Досить активно включалася в роботу. Дуже
подобалися роботи з водою, а також зона мистецтва.

Самообслуговування в одяганні: Частково одягається/роздягається,
може попросити допомоги. Складність з гудзиками, іноді з блискавкою.

Самообслуговування в туалетній кімнаті: Процес звикання до
горщику.

Мовленнєвий розвиток: Говорить не чітко, окремими словами.

Сон: Вкладатися на сон стала залишатися через три тижня, як почала
ходити в садочок, батьки підготували дитину за нашими рекомендаціями,
проблем при засинанні в перший день і наступні дні не було. Спить 2 – 2,5
години, сон спокійний, засинає добре, присутність дорослого біля нього
обов'язково.

Контакт з дітьми у групі: Досить дружелюбна дівчина. Іноді готова
допомогти.

Контакт з педагогом: Довіра; дитина чує звернення до себе,
відповідає, реагує на прохання.

Спостереження на початку відвідування

П.І.П. дитини Денис П Дата травень 2024 р.

Протікання адаптаційного періоду: Процес адаптації був досить спокійний; батьки спокійні, ступінь довіри до садочку досить високий. На початку звикання (коли мама вже не заходила до класу) було декілька разів, коли він сумував, але ми домовлялися з ним і він швидко заспокоювався і обирав роботи з полицок. Батьки також вдома про все з ним домовляються. Дитина чує звернення до неї, реагує, може пояснити свої дії.

Робота у групі: На початку багато спостерігав за всіма процесами у класі, за педагогом, за дітками. Досить активно включався в роботу.

Самообслуговування в одяганні: Частково одягається/роздягається, може попросити допомоги. Складність з гудзиками, іноді з блискавкою.

Самообслуговування в туалетній кімнаті: Потрібна допомога в підтиранні.

Мовленнєвий розвиток: Говорить чітко, висловлює свою думку реченнями.

Сон: Вкладатися на сон став залишатися через місяць, як почав ходити в садочок, батьки підготували дитину за нашими рекомендаціями, проблем при засинанні в перший день і наступні дні не було. Спить 2 – 2,5 години, сон спокійний, засинає добре, іноді просить масаж, присутність дорослого біля нього обов'язково.

Контакт з дітьми у групі: Досить дружелюбний. Більшість часу полюбляє працювати наодинці. Контакт з педагогом: Довіра; дитина чує звернення до себе, відповідає, реагує на прохання.

Спостереження на початку відвідування

П.І.П. дитини Олена У. Дата травень 2024 р.

Протікання адаптаційного періоду: Процес адаптації був поступовий по 1 – 1,5 години. Коли почала залишатися без мами – плакала, але швидко заспокоювалася. Процес адаптації співпав з прорізанням зубів (кликів) – була більш плаксива, тому процес був дуже лагідний, поступовий, як тільки зубки прорізались – все стало гаразд. До класу заходить з задоволенням, навіть якщо в роздягальні засмучена – в класі швидко заспокоюється.

Робота у групі: На початку багато спостерігала за всіма процесами у класі. Полюбляє зону маніпуляції: «шарагон», «вертикальне нанизування», «піраміда», а також зону НПЖ: «пересипання», роботи з водою.

Самообслуговування в одяганні: Не одягається/роздягається.

Самообслуговування в туалетній кімнаті: Підгузок. Мовленнєвий розвиток: Говорить не чітко, більше свого «лепету».

Сон: Вкладатися на сон стала залишатися через місяць, як почала ходити в садочок. В перший день було важко – плакала, довго пояснювали, що тато прийде, заспокоїлась і заснула. Спить до 3-х годин, сон спокійний, засинає добре, засинає з іграшкою, присутність дорослого біля неї обов'язково.

Контакт з дітьми у групі: Їй всі хочуть допомогти (вона досить маленька на зріст і за віком), але вона чітко дає зрозуміти своїми емоціями наскільки їй це потрібно.

Контакт з педагогом: Довіра; подобаються роботи, які їй пропонуєш, працює уважно і старанно.

Спостереження на початку відвідування

П.І.П. дитини Андрій П. Дата червень 2024 р.

Протікання адаптаційного періоду: Процес адаптації був поступовий по 1 – 1,5 години. Процес адаптації співпав з прорізанням зубів (кликів) – було декілька важких моментів, батьки прислухались до наших рекомендацій – режим був поступовий, тому для дитини цей період пройшов набагато спокійніше. До класу заходить з задоволенням, навіть якщо в роздягальні засмучений – в класі швидко заспокоюється.

Робота у групі: Полюбляє зону маніпуляції: «шарагон», «вертикальне нанизування», «піраміда», а також зону НПЖ: «пересипання», роботи з водою. Працює старанно.

Самообслуговування в одяганні: Не одягається/роздягається.

Самообслуговування в туалетній кімнаті: Підгузок.

Мовленнєвий розвиток: Говорить не чітко, більше свого «лєпету».

Сон: Відвідує садок тільки до обіду.

Контакт з дітьми у групі: Повільний. Більш сконцентрований на собі (в силу свого віку).

Контакт з педагогом: Довіра; подобаються роботи, які йому пропоную, працює уважно і старанно. Старається ставити роботи на місце. Запам'ятовує алгоритм дії.

Спостереження на початку відвідування

П.І.П. дитини Дмитро О. Дата липень 2024 р.

Протікання адаптаційного періоду: Процес адаптації був досить спокійний; батьки спокійні, ступінь довіри до садочку досить високий (старша донька ходила до нашого садочку). На початку звикання (коли мама вже не заходила до класу) було декілька разів, коли він сумував, але швидко заспокоювався, переключався на розвивальне середовище.

Робота у групі: Полюбляє зону маніпуляції: «шарагон», «вертикальне нанизування», «піраміда», а також зону НПЖ: «пересипання», роботи з водою.

Самообслуговування в одяганні: Не одягається/роздягається.

Самообслуговування в туалетній кімнаті: Підгузок. Мовленнєвий розвиток: Не говорить, є окремі слова «мама», «дай», «на», «да», «нет».

Сон: Вкладатися на сон став залишатися через місяць, як почав ходити в садочок, проблем при засинанні в перший день і наступні дні не було. Спить 2 – 2,5 години, сон спокійний, засинає добре, присутність дорослого біля нього обов'язково.

Контакт з дітьми у групі: Повільний. Більшість часу полюбляє працювати наодинці.

Контакт з педагогом: Довіра; подобаються роботи, які йому пропоную, працює уважно і старанно. Старається ставити роботи на місце. Запам'ятовує алгоритм дії.

Спостереження на початку відвідування

П.І.П. дитини Оля А. Дата липень 2024 р.

Протікання адаптаційного періоду: Процес адаптації був поступовий по 1 – 1,5 години. На початку звикання (коли мама вже не заходила до класу) було декілька разів, коли він сумував, але ми домовлялися з ним і він швидко заспокоювався і переключався на розвивальне середовище класу.

Робота у класі: Полюбляє зону маніпуляції: «шарагон», «вертикальне нанизування», «піраміда», а також зону НПЖ: «пересипання», роботи з водою.

Самообслуговування в одяганні: Не одягається/роздягається.

Самообслуговування в туалетній кімнаті: Підгузок. Мовленнєвий розвиток: Говорить чітко, висловлює свою думку реченнями.

Сон: Вкладатися на сон став залишатися через місяць, як почав ходити в садочок, батьки підготували дитину за нашими рекомендаціями, проблем при засинанні в перший день і наступні дні не було. Спить 2 – 2,5 години, сон спокійний, засинає добре, присутність дорослого біля нього обов'язково.

Контакт з дітьми у групі: Повільний. Більшість часу полюбляє працювати наодинці.

Контакт з педагогом: Довіра; подобаються роботи, які йому пропоную, працює уважно і старанно. Старається ставити роботи на місце. Запам'ятовує алгоритм дії.

Спостереження на початку відвідування

П.І.П. дитини Віка З. Дата серпень 2024 р.

Протікання адаптаційного періоду: Процес адаптації був поступовий по 1 – 1,5 години; батьки спокійні, ступінь довіри до садочку досить високий (старша донька ходить до класу 3-6). На початку звикання (коли мама вже не заходила до класу) було декілька разів, коли вона сумувала, але ми домовлялися з нею і вона швидко заспокоювалася і обирала роботи з полицок. Дитина чує звернення до неї, реагує, може пояснити свої дії.

Робота у групі: Полюбляє зону маніпуляції: «шарагон», «вертикальне нанизування», «піраміда», а також зону НПЖ: «пересипання», «перекладання ложкою», «перекладання пінцетом», роботи з водою.

Самообслуговування в одяганні: Частково одягається/роздягається, самостійно взувається, може попросити допомоги. Складність з гудзиками; але намагається все робити сама.

Самообслуговування в туалетній кімнаті: Потрібна допомога в підтиранні.

Мовленнєвий розвиток: Говорить чітко, висловлює свою думку реченнями.

Сон: Вкладатися на сон стала залишатися через три тижні, як почала ходити в садочок, батьки підготували дитину за нашими рекомендаціями,

проблем при засинанні в перший день і наступні дні не було. Спить 2 – 2,5 години, сон спокійний, засинає швидко, з улюбленою іграшкою сама.

Контакт з дітьми у групі: Досить дружелюбна. Знає слово «Стоп», може сказати його іншій дитині, якщо їй щось не подобається.

Контакт з педагогом: Довіра; дитина чує звернення до себе, відповідає, реагує на прохання, завжди готова допомогти іншим діткам і дорослому.

Додаток А.10

Спостереження на початку відвідування

П.І.П. дитини Світлана Т. Дата серпень 2024 р.

Протікання адаптаційного періоду: Процес адаптації був досить поступовий; батьки спокійні, ступінь довіри до садочку досить високий (старша донька ходить до класу 3-6). На початку звикання (коли мама вже не заходила до класу) було декілька разів, коли вона сумувала, але ми домовлялися з нею і вона швидко заспокоювалася, переключається на розвивальне середовище.

Робота у групі: Полюбляє зону маніпуляції: «шарагон», «вертикальне нанизування», «піраміда», а також зону НПЖ: «пересипання», «перекладання ложкою», «перекладання пінцетом», роботи з водою.

Самообслуговування в одяганні: Частково одягається/роздягається, може попросити допомоги. Складність з гудзиками, з блискавкою, з взуттям.

Самообслуговування в туалетній кімнаті: Підгузок.

Мовленнєвий розвиток: Говорить не чітко.

Сон: Вкладатися на сон став залишатися через місяць, як почав ходити в садочок, батьки підготували дитину за нашими рекомендаціями, проблем при засинанні в перший день і наступні дні не було. Спить 2 – 2,5 години, сон

Додаток Б. 1

Планування індивідуальних презентацій

П.І. дитини Павло М.

Дата періоду вересень-жовтень 2024

Зона маніпуляцій	Зона НІЖ	Зона сенсорики	Зона мови	Зона ІЗО
Вересень				
Лабиринт	Як правильно відчиняти і зачиняти двері	Площинні геометричні фігури (номенклатура)	Розглядання книги	Малювання крейдою на дошці
Кільце, що зникає	Розгортання і згортання килимка	Мотрійка	Номенклатура (словник)	Олівці
Просування м'яча у трубу	Надягання фартуха	Рамки-вкладки «маленький – великий»	Ферма	Малювання маркером на папері
Нанизування на вертикальний стрижень	Пересипання	Сортування за формою	Парування предметів	Малювання восковою крейдою на папері
Жовтень				
Ящик, що висовується	Віджимання води губкою	Площинні геометричні фігури (номенклатура)	Парування предметів з картинкою	Робота з пластиліном
Робота з молотком	Миття фруктів	Кольорові мотушки	Парування предметів	Розривання паперу
Мозаїка	Переливання	Сортування	Тематичні	Малювання на

	води		рамки вкладки	мольберті
Натягування резинок	Нарізання яблука	Тканини	Послідовне оповідання	Наклеювання
			Складання картинки з частин	Робота з трафаретом

Додаток Б. 2

Планування індивідуальних презентацій

П.І. дитини Іра П.

Дата періоду вересень-жовтень 2024

Зона маніпуляцій	Зона НПЖ	Зона сенсорики	Зона мови	Зона ІЗО
Вересень				
Лабиринт	Як правильно відчиняти і зачиняти двері	Площинні геометричні фігури (номенклатура)	Розглядання книги	Малювання крейдою на дошці
Кільце, що зникає	Розгортання і згортання килимка	Мотрійка	Номенклатура (словник)	Олівці
Просування м'яча у трубу	Надягання фартуха	Рамки-вкладки «маленький – великий»	Ферма	Малювання маркером на папері
Нанизування на вертикальний стрижень	Пересипання	Сортування за формою	Парування предметів	Малювання восковою крейдою на папері
Жовтень				
Ящик, що висовується	Віджимання води губкою	Площинні геометричні фігури (номенклатура)	Парування предметів з картинкою	Робота з пластиліном
Робота з молотком	Миття фруктів	Кольорові мотушки	Парування предметів	Розривання паперу

Мозаїка	Переливання води	Сортування	Тематичні рамки вкладки	Малювання на мольберті
Натягування резинок	Нарізання яблука	Тканини	Послідовне оповідання	Наклеювання
			Складання картинки з частин	Робота з трафаретом

Додаток Б. 3

Планування індивідуальних презентацій

П.І. дитини Наташа Д.

Дата періоду вересень-жовтень 2024

Зона маніпуляцій	Зона НПЖ	Зона сенсорики	Зона мови	Зона ІЗО
Вересень				
Лабиринт	Як правильно відчиняти і зачиняти двері	Площинні геометричні фігури (номенклатура)	Розглядання книги	Малювання крейдою на дошці
Кільце, що зникає	Розгортання і згортання килимка	Мотрійка	Номенклатура (словник)	Олівці
Просування м'яча у трубу	Надягання фартуха	Рамки-вкладки «маленький – великий»	Ферма	Малювання маркером на папері
Нанизування на вертикальний стрижень	Пересипання	Сортування за формою	Парування предметів	Малювання восковою крейдою на папері
Жовтень				
Ящик, що висовується	Віджимання води губкою	Площинні геометричні фігури (номенклатура)	Парування предметів з картинкою	Робота з пластиліном
Робота з	Миття фруктів	Кольорові	Парування	Розривання

молотком		мотушки	предметів	паперу
Мозаїка	Переливання води	Сортування	Тематичні рамки вкладки	Малювання на мольберті
Натягування резинок	Нарізання яблука	Тканини	Послідовне оповідання	Наклеювання
			Складання картинки з частин	Робота з трафаретом

Додаток Б. 4

Планування індивідуальних презентацій

П.І. дитини Денис П.

Дата періоду вересень-жовтень 2024

Зона маніпуляцій	Зона НІПЖ	Зона сенсорики	Зона мови	Зона ІЗО
Вересень				
Лабіринт	Як правильно відчиняти і зачиняти двері	Площинні геометричні фігури (номенклатура)	Розглядання книги	Малювання крейдою на дошці
Кільце, що зникає	Розгортання і згортання килимка	Мотрійка	Номенклатура (словник)	Олівці
Просування м'яча у трубу	Надягання фартуха	Рамки-вкладки «маленький – великий»	Ферма	Малювання маркером на папері
Нанизування на вертикальний стрижень	Пересипання	Сортування за формою	Парування предметів	Малювання восковою крейдою на папері
Жовтень				
Ящик, що висовується	Віджимання води губкою	Площинні геометричні фігури (номенклатура)	Парування предметів з картинкою	Робота з пластиліном

Робота з молотком	Миття фруктів	Кольорові мотушки	Парування предметів	Розривання паперу
Мозаїка	Переливання води	Сортування	Тематичні рамки вкладки	Малювання на мольберті
Натягування резинок	Нарізання яблука	Тканини	Послідовне оповідання	Наклеювання
			Складання картинки з частин	Робота з трафаретом

Додаток Б. 5

Планування індивідуальних презентацій

П.І. дитини Олена У

Дата періоду вересень-жовтень 2024

Зона маніпуляцій	Зона НПЖ	Зона сенсорики	Зона мови	Зона ІЗО
Вересень				
Лабиринт	Як правильно відчиняти і зачиняти двері	Площинні геометричні фігури (номенклатура)	Розглядання книги	Малювання крейдою на дошці
Кільце, що зникає	Розгортання і згортання килимка	Мотрійка	Номенклатура (словник)	Олівці
Просування м'яча у трубу	Надягання фартуха	Рамки-вкладки «маленький – великий»	Ферма	Малювання маркером на папері
Нанизування на вертикальний стрижень	Пересипання	Сортування за формою	Парування предметів	Малювання восковою крейдою на папері
Жовтень				
Ящик, що висовується	Віджимання води губкою	Площинні геометричні фігури	Парування предметів з картинкою	Робота з пластиліном

		(номенклатура)		
Робота з молотком	Миття фруктів	Кольорові мотушки	Парування предметів	Розривання паперу
Мозаїка	Переливання води	Сортування	Тематичні рамки вкладки	Малювання на мольберті
Натягування резинок	Нарізання яблука	Тканини	Послідовне оповідання	Наклеювання
			Складання картинки з частин	Робота з трафаретом

Додаток Б. 6

Планування індивідуальних презентацій

П.І. дитини Андрій П.

Дата періоду вересень-жовтень 2024

Зона маніпуляцій	Зона НПЖ	Зона сенсорики	Зона мови	Зона ІЗО
Вересень				
Лабиринт	Як правильно відчиняти і зачиняти двері	Площинні геометричні фігури (номенклатура)	Розглядання книги	Малювання крейдою на дошці
Кільце, що зникає	Розгортання і згортання килимка	Мотрійка	Номенклатура (словник)	Олівці
Просування м'яча у трубу	Надягання фартуха	Рамки-вкладки «маленький – великий»	Ферма	Малювання маркером на папері
Нанизування на вертикальний стрижень	Пересипання	Сортування за формою	Парування предметів	Малювання восковою крейдою на папері
Жовтень				
Ящик, що висовується	Віджимання води губкою	Площинні геометричні	Парування предметів з	Робота з пластиліном

		фігури (номенклатура)	картинкою	
Робота з молотком	Миття фруктів	Кольорові мотушки	Парування предметів	Розривання паперу
Мозаїка	Переливання води	Сортування	Тематичні рамки вкладки	Малювання на мольберті
Натягування резинок	Нарізання яблука	Тканини	Послідовне оповідання	Наклеювання
			Складання картинки з частин	Робота з трафаретом

Додаток Б. 7

Планування індивідуальних презентацій

П.І. дитини Оля А.

Дата періоду вересень-жовтень 2024

Зона маніпуляцій	Зона НІЖ	Зона сенсорики	Зона мови	Зона ІЗО
Вересень				
Лабиринт	Як правильно відчиняти і зачиняти двері	Площинні геометричні фігури (номенклатура)	Розглядання книги	Малювання крейдою на дошці
Кільце, що зникає	Розгортання і згортання килимка	Мотрійка	Номенклатура (словник)	Олівці
Просування м'яча у трубу	Надягання фартуха	Рамки-вкладки «маленький – великий»	Ферма	Малювання маркером на папері
Нанизування на вертикальний стрижень	Пересипання	Сортування за формою	Парування предметів	Малювання восковою крейдою на папері
Жовтень				
Ящик, що	Віджимання	Площинні	Парування	Робота з

висовується	води губкою	геометричні фігури (номенклатура)	предметів з картинкою	пластиліном
Робота з молотком	Миття фруктів	Кольорові мотушки	Парування предметів	Розривання паперу
Мозаїка	Переливання води	Сортування	Тематичні рамки вкладки	Малювання на мольберті
Натягування резинок	Нарізання яблука	Тканини	Послідовне оповідання	Наклеювання
			Складання картинки з частин	Робота з трафаретом

Додаток Б. 8

Планування індивідуальних презентацій

П.І. дитини Дмитро О Дата періоду вересень-жовтень 2024

Зона маніпуляцій	Зона НПЖ	Зона сенсорики	Зона мови	Зона ІЗО
Вересень				
Лабиринт	Як правильно відчиняти і зачиняти двері	Площинні геометричні фігури (номенклатура)	Розглядання книги	Малювання крейдою на дошці
Кільце, що зникає	Розгортання і згортання килимка	Мотрійка	Номенклатура (словник)	Олівці
Просування м'яча у трубу	Надягання фартуха	Рамки-вкладки «маленький – великий»	Ферма	Малювання маркером на папері
Нанизування на вертикальний стрижень	Пересипання	Сортування за формою	Парування предметів	Малювання восковою крейдою на папері
Жовтень				

Ящик, що висовується	Віджимання води губкою	Площинні геометричні фігури (номенклатура)	Парування предметів з картинкою	Робота з пластиліном
Робота з молотком	Миття фруктів	Кольорові мотушки	Парування предметів	Розривання паперу
Мозаїка	Переливання води	Сортування	Тематичні рамки вкладки	Малювання на мольберті
Натягування резинонок	Нарізання яблука	Тканини	Послідовне оповідання	Наклеювання
			Складання картинки з частин	Робота з трафаретом

Додаток Б. 9

Планування індивідуальних презентацій

П.І. дитини Віка З.

Дата періоду вересень-жовтень 2024

Зона маніпуляцій	Зона НПЖ	Зона сенсорики	Зона мови	Зона ІЗО
Вересень				
Лабиринт	Як правильно відчиняти і зачиняти двері	Площинні геометричні фігури (номенклатура)	Розглядання книги	Малювання крейдою на дошці
Кільце, що зникає	Розгортання і згортання килимка	Мотрійка	Номенклатура (словник)	Олівці
Просування м'яча у трубу	Надягання фартуха	Рамки-вкладки «маленький – великий»	Ферма	Малювання маркером на папері
Нанизування на вертикальний стрижень	Пересипання	Сортування за формою	Парування предметів	Малювання восковою крейдою на папері

Жовтень				
Ящик, що висовується	Віджимання води губкою	Площинні геометричні фігури (номенклатура)	Парування предметів з картинкою	Робота з пластиліном
Робота з молотком	Миття фруктів	Кольорові мотушки	Парування предметів	Розривання паперу
Мозаїка	Переливання води	Сортування	Тематичні рамки вкладки	Малювання на мольберті
Натягування резиночок	Нарізання яблука	Тканини	Послідовне оповідання	Наклеювання
			Складання картинки з частин	Робота з трафаретом

Додаток Б. 10

Планування індивідуальних презентацій

П.І. дитини Світлана Т.

Дата періоду вересень-жовтень 2024

Зона маніпуляцій	Зона НІЖ	Зона сенсорики	Зона мови	Зона ІЗО
Вересень				
Лабиринт	Як правильно відчиняти і зачиняти двері	Площинні геометричні фігури (номенклатура)	Розглядання книги	Малювання крейдою на дошці
Кільце, що зникає	Розгортання і згортання килимка	Мотрійка	Номенклатура (словник)	Олівці
Просування м'яча у трубу	Надягання фартуха	Рамки-вкладки «маленький – великий»	Ферма	Малювання маркером на папері
Нанизування на вертикальний стрижень	Пересипання	Сортування за формою	Парування предметів	Малювання восковою крейдою на

				папері
Жовтень				
Ящик, що висовується	Віджимання води губкою	Площинні геометричні фігури (номенклатура)	Парування предметів з картинкою	Робота з пластиліном
Робота з молотком	Миття фруктів	Кольорові мотушки	Парування предметів	Розривання паперу
Мозаїка	Переливання води	Сортування	Тематичні рамки вкладки	Малювання на мольберті
Натягування резинок	Нарізання яблука	Тканини	Послідовне оповідання	Наклеювання
			Складання картинки з частин	Робота з трафаретом

Додаток В

Графік спостережень за дітьми групи «Маленьки дослідники» квітень – листопад 2024 р.

Бланк спостереження за дитиною групи "Маленькі дослідники" (аналіз за три місяці)

Дата _____	П. І. Дитини _____
<u>Самообслуговування</u> <i>Робота у класі:</i> повернення робіт на місце/потрібне нагадування/потрібна допомога; протирання столу; підмітання підлоги; протирання підлоги; сервірування столу для прийому їжі; прибирання посуду/потрібна допомога; миття чашки; витирання серветкою рук/обличчя. <i>Робота з одягом:</i> допомагає рухами в одяганні, частково роздягається самостійно (взуття, куртка, головний убір); частково одягається сам – застібає/розстібає на одязі (ліпучки, гудзики, блискавку, шнурки); вдягає самостійно – майку, футболку, носки, колготи, штани, кофту, взуття, куртку, шапку). <i>Туалетна кімната:</i> миє руки з допомогою/самостійно; витирає руки рушником; роздягається самостійно/з допомогою; в підтиранні потребує допомоги/справляється самостійно. <i>Інші спостереження:</i>	<u>Контакт з педагогом</u> <i>Презентації:</i> <i>Виконання прохань/доручень:</i> <i>Особливості спілкування:</i> <i>Інші спостереження:</i>
<u>Робота на колі</u>	<u>Контакт з дітьми у класі</u>
<u>Робота по зонам класу</u>	
<i>Маніпуляція:</i> <i>НПЖ:</i> <i>ІЗО:</i>	<i>Сенсоріка:</i> <i>Мова:</i>